

Föräldraalienation - barnets perspektiv sett ur barnskyddets klientberättelser

Magisteravhandling maj 2020

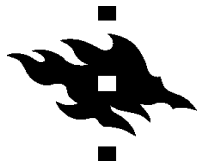
Lenita Lehtikangas

Helsingfors Universitet

Statsvetenskapliga fakulteten/

Socialt arbete

Handledare: Matilda Wrede- Jäntti

Fakultet		Institution
Statsvetenskapliga fakulteten		Magisterprogrammet i samhällsvetenskaper
Författare: Lehtikangas, Lenita Christina		
Arbetets titel: Föräldraalienation - barnets perspektiv sett ur barnskyddets klientberättelser		
Läroämne: Socialt arbete		
Arbetets art	Datum	Sidoantal
Magisteravhandling	18.05.2020	66 + 8
<p>Referat:</p> <p>Syftet med denna lösningsinriktade avhandling är att beskriva fenomenet föräldraalienation och vilka konsekvenser det kan ha för barnet. Med föräldraalienation avses att den ena föräldern hindrar barnet från att träffa den andra föräldern, pratar illa om den andra föräldern och påverkar barnet så att barnet vänder sig mot den andra föräldern och relationen mellan barnet och den andra föräldern förstörs. Föräldraalienation är ett komplext fenomen med omfattande och skadliga följder i all synnerhet för barnet.</p> <p>Genom denna kvalitativa studie granskas, med hjälp av innehållsanalys fyra barns klientberättelser (totalt 462 sidor) och hur socialarbetare inom barnskyddet uppmärksammar barnets perspektiv i dessa. Forskningsfrågorna är: "Hur synliggörs det utsatta barnet i barnskyddets klientberättelser?" och "På vilket sätt framkommer det ur klientberättelserna lösningar och överlevnadsstrategier som förbättrar situationen för de involverade?"</p> <p>Teoretiskt stöder sig avhandlingen på anknytningsteorin liksom det salutogena perspektivet och känslan av sammanhang.</p> <p>Barnskyddets dokumentation har en stor betydelse i barnskyddsarbetet och framför allt i ett målinriktat förändringsarbete. Studiens resultat visar dock att en stor del (462/154) av de studerade dokumenten inte handlade om barnet utan om de vuxna och deras konflikter och problem. Även om denna begränsade studies resultat inte går att generalisera väcker studien frågan om barnskyddets arbete direkt med barnet kunde utvecklas och utökas. De professionella förefaller behöva mera kunskap och handlingsmodeller i sitt arbete med föräldraalienation och även det multiprofessionella samarbetet bör effektiviseras. Satsningar på det förebyggande arbetet efterlyses så att interventioner kunde göras tidigare för att undvika att situationen blir allvarlig och svår att reparera.</p>		
Nyckelord: föräldraalienation, Parental Alienation, vieraannuttaminen, skilsmässa, barnets delaktighet och rättigheter, dokumentation, multiprofessionellt samarbete, anknytning, KASAM		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	4
2 Föräldraalienation - bakgrund, förekomst och samhällets service	7
2.1 Bakgrund	7
2.2 Förekomst	9
2.3 Samhällets serviceutbud och stödåtgärder	11
3 Syfte och frågeställning.....	13
3.1 Barnets rättigheter och delaktighet	14
3.2 Barnskyddets dokumentation och multiprofessionell samverkan	19
3.2.1 Barnskyddets dokumentation	21
3.2.2 Multiprofessionellt samarbete inom barnskyddet	23
4 Begreppet föräldraalienation.....	25
4.1 Kriterier för föräldraalienation	27
4.2 Skyddande faktorer	32
5 Tidigare forskning.....	34
6 Teori	39
6.1 Anknytningsteorin.....	40
6.2 Känslan av sammanhang.....	44
7 Metod, material och analys.....	46
7.1 Innehållsanalys som forskningsmetod	47
7.2 Material.....	49
7.3. Analys av forskningsmaterialet.....	52
8 Resultat och slutsatser	57
9 Etiska reflektioner och diskussion	64
 Källförteckning	 67

Bilaga 1. Gardners kriterier för föräldraalienation

1 Inledning

”Två ting ska barn få av sina föräldrar, rötter och vingar”

Visdomsord från oklar källa

I Finland upplever årligen många barn sina föräldrars separation. En skilsmässa eller en separation innebär för det mesta en förlust, en förlust som drabbar långt flera personer än de två som skiljer sig. En separation medför ofta starka känslor av misslyckande, besvikelse, sorg och bitterhet. Separationen sker mellan de vuxna, men det betyder inte att barnen förblir opåverkade. För ett barn kan separationen mellan föräldrarna innebära en enorm omställning och i de vuxnas process finns det risk att barnet och barnets behov kommer i skymundan. En separation medför i alla fall i någon utsträckning en konflikt och en del barn kommer att leva mitt i konflikten mellan sina föräldrar i varierande omfattning. Om föräldrar inte kan komma överens och tillsammans ta ansvar för barnets behov påverkar det alltid barnet på ett negativt sätt. Barnets utveckling och psykiska mående påverkas och ifall konflikten eller oförmågan till samarbete blir långvarigt kan det ha allvarliga följder för barnets utveckling och för barnets psykiska hälsa.

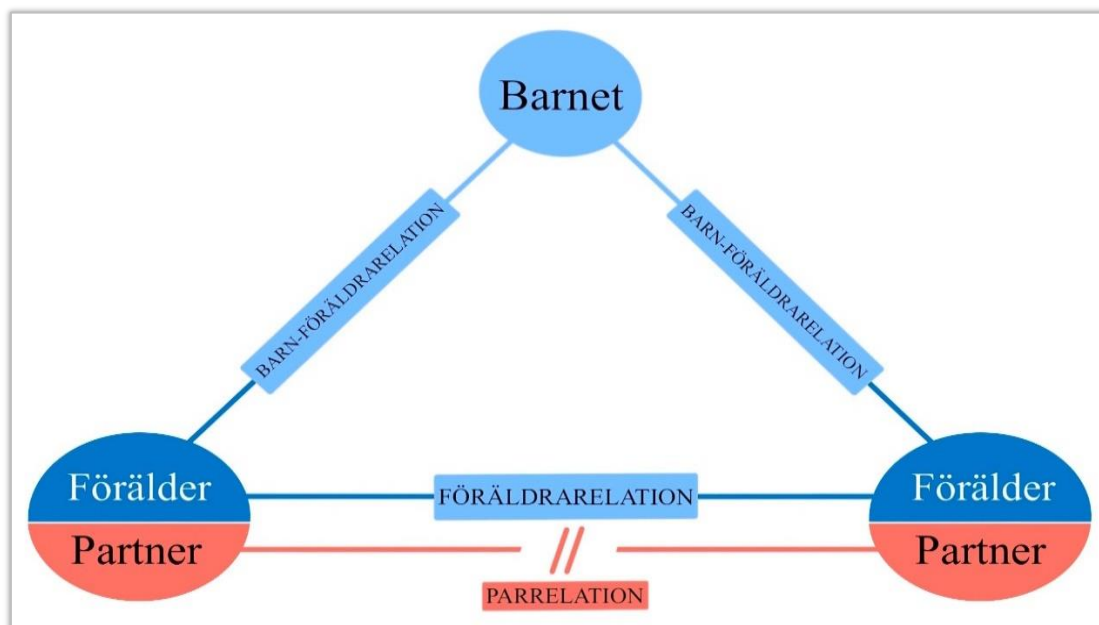
De flesta föräldrar som genomgår en separation eller skilsmässa återhämtar sig och har resurser att ta sina barn och deras behov i beaktande, trots separationen. De här föräldrarna har också förmåga att se till att barnets behov av och rättighet till kontakt med den andra föräldern, samt med andra viktiga personer i barnets nätverk, uppfylls. De värnar även om att barnets vardag ska påverkas så lite som möjligt av separationen genom att samarbeta i barnets ärenden, vårda sin relation till barnet och tillsammans dela ansvaret. En del av de föräldrar som separerar fastnar i konflikten och kommer inte vidare. Följden blir ofta utdragna och kostsamma vårdnadstvister.

Vårdnadstvister indelas i tre kategorier, psykosociala konflikter, patologiska konflikter och så kallade oavgjorda konflikter. I de psykosociala konflikterna är förälderns förmåga som förälder försämrad på grund av psykosociala orsaker såsom psykisk ohälsa eller missbruk. I de patologiska konflikterna är konflikten så olöslig och tidsmässigt utdragen

att den kan konstateras kronisk. En patologisk konflikt leder oftast till otaliga rättegångar, vilka ändå inte löser konflikten. I en oavgjord konflikt är båda föräldrarna lika starka som vårdnadshavare och deras konflikt är inte så allvarlig att den skulle bli kronisk. (Aaltonen, 2009)

En av de allvarligaste och för barnet mycket skadliga fenomen är något som kallas föräldraalienering. Föräldraalienering innebär att den ena föräldern hindrar barnets kontakt med den andra föräldern, förvränger barnets minnen av den andra föräldern samt skapar för barnet en negativ bild av den andra föräldern (Häkkänen-Nyholm, 2010). Barnet tvingas välja bort en förälder som han eller hon haft en nära relation till tidigare och det föreligger ingen grund till avståndstagandet annat än den andra förälderns påverkan. Det här kan anses vara psykisk barnmisshandel och det utsatta barnet löper stor risk för att drabbas av ångest, depression, anpassningssvårigheter, störd verklighetsuppfattning samt svårigheter i sina nära relationer både på kort- och långsikt. (Lytsy & Bergenstein, 2019)

Figur 1 åskådliggör en separation där föräldrarnas parförhållande tar slut och de bygger upp ett nytt liv var för sig. Vid en så kallad lyckad separation, fortgår det gemensamma föräldraskapet som en treväsrelation mellan barnet och de fränskilda föräldrarna.

Figur 1. Parförhållandet upphör men föräldraskapet fortsätter (Koskela, 2009 delvis omarbetad samt översatt)

Fenomenet föräldraalienation utgör en stor utmaning i olika instanser, bland annat inom barnskyddet, men också inom rättsväsendet, mentalvården, den familjerättsliga servicen och psykiatrin. Utmaningen beror till en del på att föräldraalienation kan vara svårt att upptäcka eller att det saknas tillräcklig kunskap för att upptäcka vad som pågår samt verktyg för hur situationen ska behandlas. Mitt eget intresse för ämnet föräldraalienation kommer sig av att jag i mitt arbete med barn och familjer i snart 30 år, kommit i kontakt med fenomenet i olika sammanhang. Jag har bland annat träffat dessa utsatta barn inom barnpsykiatrin, i barnskyddet och i tredje sektorns stödgrupper. Jag har träffat familjer och föräldrar i egenskap av psykoterapeut/ familjeterapeut och jag har träffat de här föräldrarna i egenskap av sakkunnig i domstolsmedling. Jag har kunnat konstatera att dessa barn är i en synnerligen utsatt situation och att möjligheterna för olika instanser att ingripa eller påverka är begränsade. Min egen erfarenhet är att dessa barn blir osynliga bakom sina föräldrars konflikter och barnens behov blir inte tillgodosedda, eftersom föräldern ofta också hindrar eller försvårar myndigheternas kontakt till barnet.

I min avhandling kommer jag först att belysa förekomsten av fenomenet föräldraalienation både nationellt och internationellt. Jag vill sedan ta fram barnets rättigheter och delaktighet eftersom mitt fokus är på barnet och dess synlighet och delaktighet i barnskyddets arbete. Betydelsen av ett multiprofessionellt samarbete eller en samverkan lyfter jag fram under en egen rubrik, då samarbete är en väsentlig del av barnskyddsarbetet, liksom dokumentationen. I kapitlet om begreppet föräldraalienation vill jag dels göra en beskrivning över vad föräldraalienation är och innebär för barnet, dels beskriva själva fenomenet på ett sätt som gör det lättare att känna igen. De skyddande faktorerna är viktiga för helheten, eftersom min avsikt är att närma mig problematiken på ett lösningsinriktat sätt, med barnets överlevnadsstrategier och socialarbetarens påverkningsmöjligheter i fokus. Min avsikt med kapitlet om den tidigare forskningen är att ge en överblick över komplexiteten med fenomenet föräldraalienation och från hur många olika synvinklar fenomenet kan studeras. Anknytningsteorin och det salutogena perspektivet, KASAM är två starkt grundläggande teorier i arbetet med barn. Anknytningsteorin ger förståelse och förklaringar till vissa problem och anknytningen spelar en väsentlig roll i samband med föräldraalienation för barnet, men även för den vuxna. Det salutogena perspektivet, känslan av sammanhang, är ett lösningsinriktat sätt att närma sig ett problem och samtidigt en grund för förbyggande interventioner och

åtgärder. I min forskningsdel strävar jag till att med hjälp av exempel ur klientberättelserna belysa fenomenet föräldraalienation samt barnets delaktighet i barnskyddsarbetet. Jag gör en kvalitativ innehållsanalys för att få svar på mina forskningsfrågor, *Hur synliggörs det utsatta barnet i barnskyddets klientberättelser?* och *På vilket sätt framkommer det ur klientberättelserna lösningar och överlevnadsstrategier som förbättrar situationen för de involverade?*

2 Föräldraalienation - bakgrund, förekomst och samhällets service

Föräldraalienation är inget nytt fenomen. Redan från början av 1800- talet finns det dokumenterade rättsfall som beskriver hur föräldern *"förgiftar barnets sinne"* och *"inympar hat"* i barnet. Utvecklingspsykolog och forskare Amy Baker skriver i inledningen till sin bok *Working with Alienated Children and Families*:

"Parental alienation is not a new problem. It has been around as long as there have been two parents to compete for the love of a child". (Baker & Sauber, 2013, 1)

2.1 Bakgrund

Fenomen liknande föräldraalienation finns beskrivet i psykologisk och psykiatrisk litteratur från 1940- talet och framåt. Fenomenet har under historiens gång haft olika namn såsom *Medea Syndrome*, *Pathological alignments*, *Visitation refusal*, *Toxic parent*, *Pathological/irrational alienation*, *Brainwashed children* och *Parental alienation syndrome/disorder*. Den sistnämnda är Richard Gardners benämning av fenomenet. Gardner har sedan 1985 bidragit med omfattande kunskap om föräldraalienation och hans identifikationskriterier används mycket bland de professionellt verksamma. Under 1990 och fram till 2010 har det rått oenighet kring begreppet föräldraalienation och hur det ska förstås, definieras och bemötas. Sedan 2010 har de professionella inom psykiatrin,

psykologin och juridiken ändå kunnat enas om och acceptera att föräldraalienation är något som förekommer och utgör en ökad risk i konfliktfyllda separationer. (Lytsy & Bergenstein, 2019)

Temat, föräldraalienation är ett aktuellt tema. Under det senaste året har det publicerats ett antal artiklar i medierna där fenomenet tagits upp. Under våren 2019 publicerade Yle bland annat en artikel vid namn: *Eero ei ole tavannut tytärtään yli vuoteen – kun äiti tai isä sulkee toiselta vanhemmalta oven lapsen elämään, keinoja ei ole*. Artikeln beskriver på ett bra och lättfattligt sätt hur föräldraalienation påverkar de inblandade. Sommaren 2019 uttalade sig THL:s utvecklingschef, Päivi Petrelius i en annan av Yles artiklar: *”Hätä ja tuska purkautuvat puheluissa lastenvalvojalle – osa äideistä ja isistä menettävät lapsensa, ilman perusteita”* om att det inte alltid finns hjälp att få för föräldrar i svåra konfliktsituationer. Hon menar att här finns mycket att utveckla och att det behövs tillvägagångssätt som är baserade på forskning. Utvecklingschef Jussi Pulli, från Förbundet för mödra- och skyddshem säger i samma artikel att det finns höga förväntningar på den delvis förnyade, Lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt, som kommer i december 2019 och som är en bekräftelse på att lagstiftarna har erkänt problemet och att det nu också behöver börja synliggöras i praktiken.

Den 1.12.2019 trädde det alltså ikraft vissa ändringar i *Lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt*. Syftet med lagändringen är att lagen bättre ska kunna tillämpas i de förändringar som sker i samhället som till exempel den allt större mångfalden av familjer. Lagen betonar tydligare vårdnadshavarnas skyldigheter att skydda barnet mot våld, stöda barnets relationer till andra viktiga personer som står barnet nära, samt sträva till att trygga barnets rätt till umgänge. Lagändringen syftar också till att förebygga föräldraalienation och andra problem i samband med barnets umgängesrätt. Lagen har fört med sig att den rättsliga behandlingen av dessa ärenden går snabbare och barnets delaktighet i ärenden som berör honom eller henne förstärks. (Kommuninfo, 2019). Lagförslag har gjorts redan 2012 för att till och med få till stånd en kriminalisering av föräldraalienationen. Föräldraalienationen har dock inte kunnat kriminaliseras men den lyfts fram i lagen som ett fenomen som bör beaktas, upptäckas och som kan bestraffas med vite.

Lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt, utgår ifrån och strävar till att betrakta båda föräldrarna som jämbördiga, det vill säga lika goda föräldrar, vilket också

kan konstateras i hälften av alla vårdnadstvister. Ingen av föräldrarna ska ges en fördel på basen av kön. Lagen förutsätter ändå att det finns en närförälder och en distansförälder även om vårdnaden är delad och barnet skulle vara lika mycket hos båda föräldrarna. Närföräldern, alltså den förälder där barnet är skrivet, har huvudansvaret över barnets vårdnad och därmed större påverkningsmöjligheter i barnets ärenden. Både domstolarna och de sociala myndigheterna har fått ta emot kritik för att de favoriserar mammorna som närförälder. (Aaltonen, 2009)

Den tvärvetenskapliga akademikern, professor Nils- Göran Areskoug (2011) skriver i sin artikel *Föräldraalienation och Psykosocial Barnmisshandel* att det behövs ny lagstiftning för barn som berövas sina pappor. Areskoug för fram pappornas betydelse för barns utveckling till självständiga och kritiskt tänkande individer. Ett alienerat barn får en försämrad social utveckling och det finns en stor risk att barnet får en bestående personlighetsskada. Areskoug hänvisar till forskning som gjorts angående pappornas betydelse för barnets utveckling. Han konstaterar dock att ett barn som förlorar kontakten till sin förälder oavsett om det är till mamma eller pappa, kan hämmas i sin utveckling och få bestående psykiska men. Areskoug menar att föräldraalienation kan och bör ses som ett könsneutralt fenomen som inte ska kopplas till jämställdhetsfrågor. Föräldraalienation som fenomen har dock en tendens att kopplas till kön och statistiken visar att mammor mycket oftare står som ensamma vårdnadshavare än pappor. I min avhandling väljer jag dock att inte fokusera på genusfrågan eftersom den mera handlar om de vuxna och mitt fokus ligger på barnet.

2.2 Förekomst

I Finland upplever ungefär 30.000 barn per år sina föräldrars separation. Antalet skilsmässor per år har de senaste 20 åren varit 13 000- 14 000. För att få en mera realistisk bild av det antal barn som berörs kan vi inte endast se till skilsmässor, utan vi behöver även beakta separationer mellan föräldrar, som inte ingått äktenskap. Genom att se till antalet ärenden som behandlas i rätten får vi en uppfattning om antalet ärenden som varit stridiga och inte kunnat avtalas inom kommunens familjerättsliga service. Cirka 3200

ärenden per år behandlas i tingsrätten, eftersom föräldrarna inte kunnat komma överens och nå avtal. Av dessa kan en del avgöras med skriftligt förfarande medan ungefär 1300 ärenden kräver en rättegång. (HE 88/2018). Inför en rättegång i en vårdnadstvist begär tingsrätten in en utredning över barnets levnadsförhållanden av kommunens sociala myndighet. I utredningen ingår hembesök hos båda föräldrarna, samtal med båda föräldrarna samt ett klagorörelse av barnets egen åsikt. Utredningen används som redskap i beslutsfattandet. Dyliga utredningar görs i Finland cirka 1200 per år. (Forss & Säkkinen, 2019). Ungefär 900 ärenden per år hör till en grupp där konflikten är svår, patologisk och där det finns risk att konflikten blir kronisk, vilket vanligtvis leder till upprepade rättegångar (HE 88/2018).

Ingen vet egentligen med säkerhet hur många barn som är utsatta för föräldraalienation. Orsaken till detta är den diffusa definitionen av föräldraalienation, samt att det saknas sätt att härleda eller mäta alienationen. Det här utgör grunden till att det inte finns tillförlitlig statistik på antalet drabbade familjer och utsatta barn. Ett försök att mäta förekomsten av föräldraalienation är enligt ovanstående statistik, det vill säga antalet vårdnadstvister i rätten. Det är dock viktigt att beakta att föräldraalienation kan förekomma även utan att ärendet är anhängiggjort i tingsrätten. Föräldraalienation kan till och med förekomma i hela familjer, alltså där ingen separation har skett, men där den ena föräldern allierar sig med barnet mot den andra föräldern. Ett faktum är i alla fall att föräldraalienation förekommer mera frekvent i samband med separationer och vårdnadstvister. De mest framstående forskarna och alienationsexperterna på området i USA, Storbritannien, Australien och Kanada uppskattar förekomsten till mellan 20- 30% och 50% av de så kallade svåra vårdnadstvisterna. (Lytsy & Bergenstein, 2019)

I Sverige uppskattas antalet föräldrar som separerar och inte kan komma överens och där domstolen ska avgöra vårdnaden, boendet och umgänget, till ungefär 10 %. I dessa fall finns det en ökad risk för att barnet utsetts för föräldraalienation. Psykolog Lena Hellblom- Sjögren uppskattar antalet utsatta barn i Sverige till ungefär 6000 barn per år. (Hellblom- Sjögren, 2012)

Antalet utsatta barn och familjer ter sig vara förhållandevis litet i jämförelse med alla de separationer som årligen sker. Det är dock ett faktum att dessa barn och familjer upptar

en mycket stor del av de resurser som finns i vårt samhälle inte enbart inom rättsväsendet utan även inom barnskydd, familjerättslig service, mentalvården och barnpsykiatri.

2.3 Samhällets serviceutbud och stödåtgärder

Den nya social- och hälsovårdsreformen har genom regeringens spetsprojekt för utveckling av barn- och familjetjänster (LAPE), beaktat skilsmässor/ separationer och behovet av att utveckla flera serviceformer som svarar på föräldrars och barns behov då de berörs av en separation. Föräldrar som separerar kan få hjälp, stöd och råd via kommunernas familjerättsliga service, det vill säga kommunernas barnatillsyningsmän, där också föräldrarna kan göra upp skriftliga avtal angående vårdnad, boende, umgänge och underhåll. Barnatillsyningsmannens uppgift är att se till att det som föräldrarna kommer överens om även är till barnets bästa. Föräldrar som inte kan komma överens om vårdnaden, boendet, umgänget och underhållet kan vända sig till tingsrätten för att få ett beslut i ärendet.

De flesta, ungefär 90 % av skilsmässorna leder till överenskommelser och avtal gällande vårdnad, umgänge, underhåll och boende, redan inom den familjerättsliga servicen. Detta innebär att 10 % går vidare till tingsrätten för avgörande och definieras då som en vårdnadstvist. Begreppet vårdnadstvist definieras alltså som en konflikt eller tvist som på basen av *Lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt*, går till domstol för avgörande. (Auvinen, 2006)

Domstolsmedling i vårdnadstvister med hjälp av sakkunnigbiträde finns att tillgå i Finland sedan 2014. I bakgrunden för domstolsmedlingens implementering finns FN:s barnkonvention och EU:s barnvänliga verksamhetsplan från 2010 med målsättning att förbättra barnets position i rättsprocessen. I Finland har domstolsmedlingen i vårdnadstvister startat som ett projekt under justitieministeriet för ett barnvänligare rättssystem. Domstolsmedlingen är en möjlighet för föräldrarna att via samtal komma fram till en förlikning. I en domstolsmedling deltar en domare specialiserad på

barnärenden och en sakkunnig som ofta är psykolog eller socialarbetare och utbildad särskilt för domstolsmedling i vårdnads- och umgängesärenden. I en domstolsmedling kan även barnet vara delaktigt så att sakkunnigbiträdet och domaren även träffar barnet. Målsättningen med domstolsmedlingen i vårdnadstvister är att kunna ingripa i föräldrars konflikter i ett tidigare skede innan konflikten hunnit eskalera och bli kronisk. Medlingen ska sträva till att förbättra växelverkan mellan parterna och på så sätt lindra konflikten och förebygga att nya konflikter uppstår. Medlingsförfarandet i vårdnadstvister är ett sätt som betydligt förkortar behandlingstiden, minskar arbetsbördan för domstolarna och de sociala myndigheterna och som dessutom är ett mycket förmånligare alternativ än en rättegång. (Justitieministeriet, 2013)

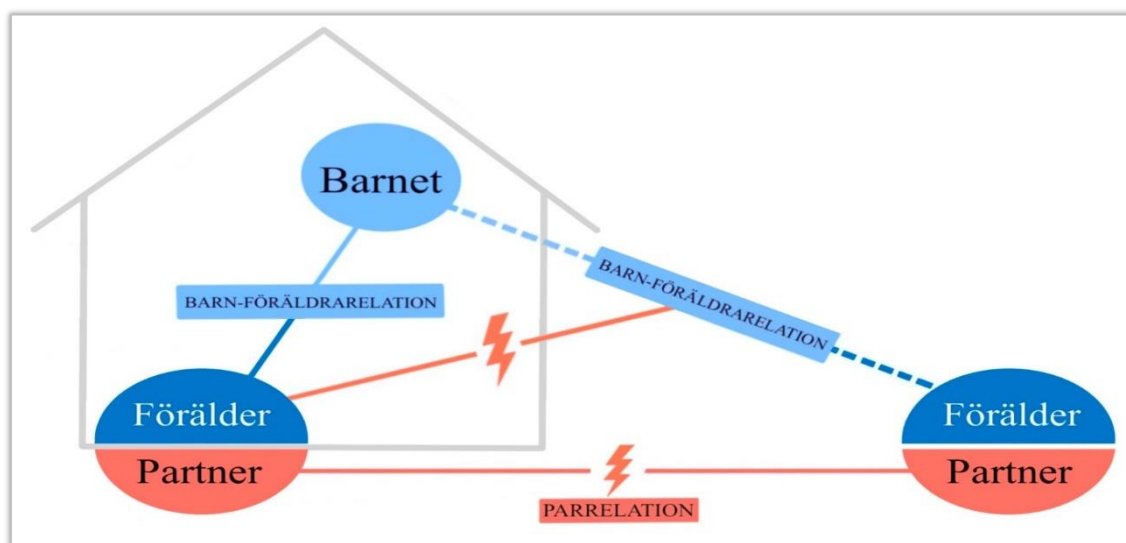
I Finland har Förbundet för mödra- och skyddshem gett ut material för både barn och vuxna, som berörs av en separation. Som exempel på detta material kan nämnas *Föräldraguide - Information och stöd för barnfamiljer i skilsmässa*. Guiden ger främst information om vad en separation innebär, vad parterna bör tänka på, vad som bör göras och hur livet kan gå vidare efter en separation. Guidens centrala budskap är att föräldraskapet fortgår trots separationen och att separationen alltid också påverkar barnet. I guiden förs fram barnets rätt till fortsatt omvårdnad, rätten att vara barn samt föräldrarnas skyldighet och ansvar för barnets välmående och för föräldra-barnrelationen.

Barnavårdsföreningen i Finland r.f. erbjuder stödgrupper för föräldrar och barn som varit med om en separation. Stödgrupperna för föräldrar, för starkt fram behovet av att också ta i beaktande barnets situation och vad en skilsmässa kan innebära för barnet och barnets utveckling. Föräldrarna får stöd i att hantera sina egna känslor av besvikelse, förlust, sorg och eventuellt bitterhet. Stödgrupperna för barn fokuserar på att ge barnet en upplevelse av att inte vara ensam, att andras föräldrar också skiljer sig och att det inte är barnets fel. Stödgruppen ger barnet en neutral omgivning där barnet får möjlighet att sätta ord på sina känslor och tankar, samt hjälp att förstå sin nya livssituation.

Från websidan *Apua eroon* hittas information om separationer samt litteratur riktad till både barn, unga och vuxna som drabbas av en separation. Litteraturen är samlad i en bok "*Ero lapsiperheessä – valikoima eroamista käsittelevää kirjallisuutta*".

3 Syfte och frågeställning

I min avhandling kommer jag att fokusera på den grupp av barn vars föräldrar har separerat och där föräldrarelationen är obefintlig eller mycket komplicerad. Jag kommer att studera de så kallade patologiska konflikterna där barnet blir i kläm och där barnet löper risk att förlora kontakten till den andra föräldern på grund av den ena förälderns agerande, så kallad *föräldraalienation*. Begreppet patologisk konflikt används då vårdnadstvisten är långvarig och alltså ter sig oreparerbar. (Aaltonen m.fl., 2009)

Figur 2. Föräldraalienation åskådliggjort i förenklad form. (Koskela, 2009 omarbetad samt översatt)

Föräldraalienering är ett relativt nytt begrepp även om fenomenet varit synligt i barnskyddets socialarbetares vardag länge. Föräldraalienering kräver resurser och kunskaper men också ett multiprofessionellt samarbete där både vuxnas och barns psykiska mående kan beaktas och behandlas. Barnets livssituation bör synliggöras och effektivare stöd bör erbjudas barn som utsätts för en föräldraalienering. I min avhandling vill jag återge en mera ingående beskrivning av fenomenet föräldraalienation. Jag vill öka förståelsen för den situation det drabbade barnet befinner sig i. Därtill vill jag föra fram tankar kring hur och på vilket sätt myndigheter kunde ingripa för att påverka barnets levnadsförhållanden. Jag vill fokusera på de faktorer som kunde innebära lösningar och

överlevnad genom att dels utgå från barnets behov, delaktighet och rättigheter, dels genom att studera myndigheternas samverkan i ett multiprofessionellt samarbete.

3.1 Barnets rättigheter och delaktighet

Jag vill här i början av min avhandling granska begreppet barn och barnets perspektiv. Jag anser det vara relevant med tanke på att fenomenet föräldraalienation dels ska undersökas ur barnets perspektiv, dels söker jag lösningar som kunde påverka den situation som dessa barn lever i. Jag har 15 år arbetat inom barnpsykiatri och reagerade redan då på att barnet ofta beskrevs av sina föräldrar, av vårdarna på avdelningen eller av lärarna i skolan. De vuxnas uppfattning och tolkningar gavs betydligt större plats än barnets egen berättelse om sig själv, sina tankar och funderingar. När jag sedan under några år arbetade inom tredje sektorn med bland annat stödgrupper för barn och familjeterapi med familjer, märkte jag hur mycket barnets röst kunde påverka min uppfattning om familjens situation och hur barnets perspektiv tillförde en större kunskap och ibland häpnadsväckande insikter och en större förståelse.

Barnets ställning i samhället har förändrats. Idag tänker vi att barnet är en *aktör* som påverkar andra, inte en passiv figur, beroende av vuxenvärldens tolkningar och förståelse. Barn är handlingskraftiga och kompetenta, men också sårbara och beroende av relationer till andra. Barnets aktörskap kan ses som barnets *påverkan* på andra och på samhället genom sina handlingar och genom sin fysiska närvaro. Barnets aktörskap kan även ses som barnets *inflytande* på beslut och handlingar i sociala situationer. Två andra viktiga begrepp i samband med barnets rättigheter och delaktighet är *barns perspektiv* och *barnperspektiv*. Med begreppet barns perspektiv menas ”det som visar sig för barnet, barnets erfarenheter, intentioner och uttryck för mening”. Detta kräver av den professionella en förmåga och en vilja att försöka sätta sig in i barnets värld genom att lyssna på barnet samt skapa utrymme för barnet att kunna förmedla tankar, åsikter, känslor och erfarenheter. Begreppet barnperspektiv innebär mera än att endast se till vad barn säger eller gör. Barnperspektiv innebär också att se till vilka konsekvenser barnets handlingar, tankar och känslor har för barnets liv. Barnperspektiv blir inte bara barns

perspektiv utan också en analys av de omständigheter eller villkor som barnet lever under. (Bergnehr, 2019)

Barn ska idag vara aktiva medlemmar av vårt samhälle och barnet har rätt till delaktighet i ärenden som berör dem själva. Barn har rätt att få information som är anpassad till deras ålder och utvecklingsnivå och barn har rätt att uttala sina egna åsikter. Delaktighet betyder inte att ”vuxna frågar barn” utan det handlar om ett aktivt lyssnande och att göra barnets inre och yttre värld synligt. Rädda Barnen har utarbetat några principer som ska styra kvaliteten på barnets delaktighet. Principerna ska beaktas i verksamhet och aktiviteter som involverar barn. I figur 3 framkommer de av Rädda Barnen r.f. utarbetade principerna för barnets delaktighet.

Öppna och informativa	Barn ska på ett begripligt sätt få information om deras rätt att uttrycka sina åsikter och på vilket sätt deras åsikter beaktas.
Frivilliga	Barn ska inte tvingas eller pressas till att uttrycka sina åsikter.
Respektfulla	Barn ska bemötas med respekt, deras åsikter ska tas emot med uppskattning och genom aktivt lyssnande.
Betydelsefulla	Det som barnet förväntas uttrycka sin åsikt om ska ha en betydelse i barnens liv, och barnen måste komma åt att utnyttja sina kunskaper, färdigheter och förmågor.
Lämpliga för barn	Miljöer och sättet att arbeta på ska anpassas till barnets förmågor och intressen.
Öppna för alla	Alla ska erbjudas en likvärdig möjlighet att vara delaktiga, och barn med särskilda behov eller risk för marginalisering ska särskilt stödas och uppmuntras.
Förankrade i utbildning	De vuxna som arbetar med barn eller leder en verksamhet ska vara kompetenta och tillförlitliga.
Trygga och riskbeaktande	Barnets säkerhet ska alltid prioriteras eftersom delaktigheten också kan vara förknippad med risker eller ett för stort ansvar för barnet.
Ansvarsfulla	Barn ska få besked om hur deras åsikter har tolkats och använts.

Figur 3. Rädda Barnens principer för barns delaktighet (Pelastakaa lapset r.y. / Rädda Barnen r.f.).

Barnets rättigheter och delaktighet tryggas till en del genom lagstiftning. I Lag om ändring av lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (190/2019) 1§ Vårdnad om barn står det:

”Vårdnaden bör trygga positiva och nära människokontakter i synnerhet mellan barnet och föräldrarna”. ” (Finlex 190/2019)

I samma lag 2 § angående umgänget står det:

”Vardera föräldern ska medverka till att umgängesrätten tillgodoses. En förälder ska i sin uppgift som fostrare undvika allt som kan inverka skadligt på förhållandet mellan barnet och den andra föräldern” (Finlex 190/2019)

Den förälder som utövar föräldraalienation bryter mot dessa lagparagrafer och kränker på så sätt en av barnets grundläggande rättighet.

Angående barnets delaktighet säger Lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt 4 § Vårdnadshavarens uppgifter, att vårdnadshavaren ska utreda barnets åsikt genom att diskutera med barnet om sådana beslut och frågor som rör barnet. Vårdnadshavaren ska givetvis beakta barnets ålder och utvecklingsnivå. I mera konfliktfyllda fall ska den som gör utredningen av barnets levnadsförhållanden även utreda barnets åsikt. Barnet kan också uttala sin åsikt direkt till barnatillsyningsmannen eller i domstolen. (Lag om ändring av lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt, 2019)

FN:s *Konvention om barnets rättigheter eller Barnkonventionen* 1990 lyfter fram barnets rättigheter som principen om barnets bästa, barnets rätt till liv och utveckling samt principen om barnets delaktighet. Barnet har rätt till kontakt med båda sina föräldrar samt till andra viktiga personer i barnets liv och det är de vuxnas ansvar att se till att den rättigheten kan förverkligas. FN:s barnkonvention tar fram barnet och behovet av att tillgodose barnets rättigheter och behov på ett sätt som borde beaktas inom de flesta organisationer, myndigheter och beslutsfattande organ.

Barnkonventionen omfattar fyra grundläggande principer. För det första ska alla länder som godtagit barnkonventionen respektera **alla barns lika värde** oavsett ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk åskådning, nationella, etiska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt. Därtill ska staterna kunna

säkerställa att det vidtagits åtgärder för att skydda barn mot diskriminering eller bestraffning på grund av deras egna eller deras närståendes åsikter eller tro. För det andra ska **barnets bästa alltid beaktas** och prioriteras högst vid alla åtgärder som berör barn. Detta gäller i offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, i domstolar, hos administrativa myndigheter och i lagstiftande organ. Länderna förbinder sig till att säkerställa att institutioner, myndigheter och tjänstemän som har ansvar över att skydda barn uppfyller normerna för behörighet. Barnkonventionens tredje grundläggande princip är **barnets inneboende rätt till livet**. Länderna ska göra sitt allra yttersta för att säkerställa barnens överlevnad och utveckling, både fysiskt, psykiskt socialt och själsligt. Den fjärde principen är **barnets rätt att få uttrycka sina åsikter**. Barnet har rätt till sin egen åsikt och barnets åsikt ska beaktas och ges betydelse i relation till barnets ålder och utveckling. Barnet ska höras i administrativa förfaranden liksom i domstolsförfaranden. Barnkonventionens artikel 19 stadgar därutöver att barn ska skyddas från alla former av fysiskt och psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård, misshandel eller utnyttjande då barnet är med sin vårdnadshavare. Ifall detta inte införlivas ska konventionsstaten vidta åtgärder för att förhindra att barn far illa. (Lytsy & Bergenstein, 2019, s. 182-183)

Barnkonventionen har gällt som lag i Finland sedan år 1991. Barnets ställning i vårt samhälle utgörs dels av barnets medfödda rättigheter, dels av rätten till särskilt skydd. Barn har alltså samma rättigheter som vuxna även om de inte har rät att besluta i alla frågor eller fungera och delta i alla situationer. Barn har därutöver enligt internationell lagstiftning rörande mänskliga rättigheter och enligt Finlands grundlag rätt till särskilt skydd. Barnets rätt till särskilt skydd går alltid före den vuxnas rättigheter. Barnets rättigheter ger barnet trygghet och skydd och samtidigt möjlighet till delaktighet och en aktiv roll i de egna ärendena. Delaktighet betyder inte att ansvaret flyttas till barnet utan att barnets röst blir hörd och barnets synvinkel beaktad. (Saastamoinen, 2016)

Barnets delaktighet skyddas genom lagstiftning i flera lagar såsom i FN:s konvention om barnets rättigheter artikel 12:

”Barnet har rätt att fritt uttrycka egna åsikter i alla frågor som rör honom/henne. Barnets åsikter ska beaktas med hänsyn till dess ålder och mognadsgrad”

I Finlands grundlag 6 § om jämlikhet beaktas barnet enligt följande:

” Barn skall bemötas som jämlika individer och de skall ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva”.

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, artikel 8 säger att *”var och en har rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens”.*

Barnets delaktighet innefattar att de professionella träffar barnet, utreder barnets åsikter, utför hörande av barnet, samt i övrigt ger barnet möjlighet och utrymme att uttrycka sig om sina egna ärenden. Därtill är det viktigt att barnet också förses med tillräcklig information och fakta angående situationen. Barnet behöver vanligtvis mera vägledning och råd än en vuxen då det gäller att bruka sina rättigheter. Lagarna säger inget om barnets ålder utan hänvisar till barnets utveckling och de vuxnas omdöme. (Saastamoinen, 2016)

Barnskyddslagen uttrycker barnets delaktighet i 5 § Barns och unga personers åsikt och önskemål enligt följande:

”Ett barn skall enligt sin ålder och utvecklingsnivå tillförsäkras rätten att få information i ett barnskyddsärende som rör barnet och möjligheten att framföra sina åsikter i ärendet. Då behovet av barnskydd bedöms, då beslut fattas om ett barn eller en ung person och då barnskydd genomförs, skall särskild uppmärksamhet fästas vid barnets eller den unga personens åsikter och önskemål”. (Barnskyddslagen 417/2007)

I 20 § Utredande av barns åsikt och hörande av barn säger barnskyddslagen:

”Då barnskydd genomförs skall barnets önskemål och åsikt utredas och beaktas enligt barnets ålder och utvecklingsnivå. Barnets åsikt skall utredas finkänsligt samt så att det inte onödigt skadar relationerna mellan barnet och föräldrarna och andra personer som står barnet nära. Sättet att utreda barnets åsikt och dess huvudsakliga innehåll skall antecknas i de barnskyddshandlingar som rör barnet. Ett barn som fyllt 12 år skall ges tillfälle att i enlighet med 34 § i förvaltningslagen (434/2003) bli hört i ett barnskyddsärende som gäller barnet självt. Endast i det fall att utredningen skulle äventyra barnets hälsa eller utveckling eller det i övrigt är uppenbart onödigt behöver barnets åsikt inte utredas. I samband med utredande av åsikt och hörande får barnet inte lämnas sådana uppgifter som äventyrar dess utveckling eller strider mot någon annan synnerligen viktig enskild fördel för barnet”. (Barnskyddslagen 417/2007)

I Barnskyddslagen 21 § Barnets rätt att föra talan tar lagstiftningen ställning till ålder så att:

Ett barn som fyllt 12 år har vid sidan av vårdnadshavaren eller någon annan laglig företrädare rätt att föra sin talan i ett barnskyddsärende som gäller barnet självt”.

I arbetet med barn och familjer finns det handlingsutrymme och möjligheter att fokusera på barnet. När det gäller svåra vårdnadstvister och föräldraalienation kommer barnet lätt i bakgrunden. De professionella träffar de vuxna och försöker genom diskussioner, medling och psykoedukativt arbete få föräldrarnas beteende och handlingar att förändras till förmån för barnens bästa, vilket innefattar att beakta och respektera barnet, att kunna se situationen ur barnets synvinkel samt att värna om barnets utveckling och psykiska hälsa. Erfarenheten säger att detta sällan lyckas. Det har visat sig att det är en stor utmaning att nå en förändring hos de vuxna på ett sätt som skulle förbättra barnets livssituation.

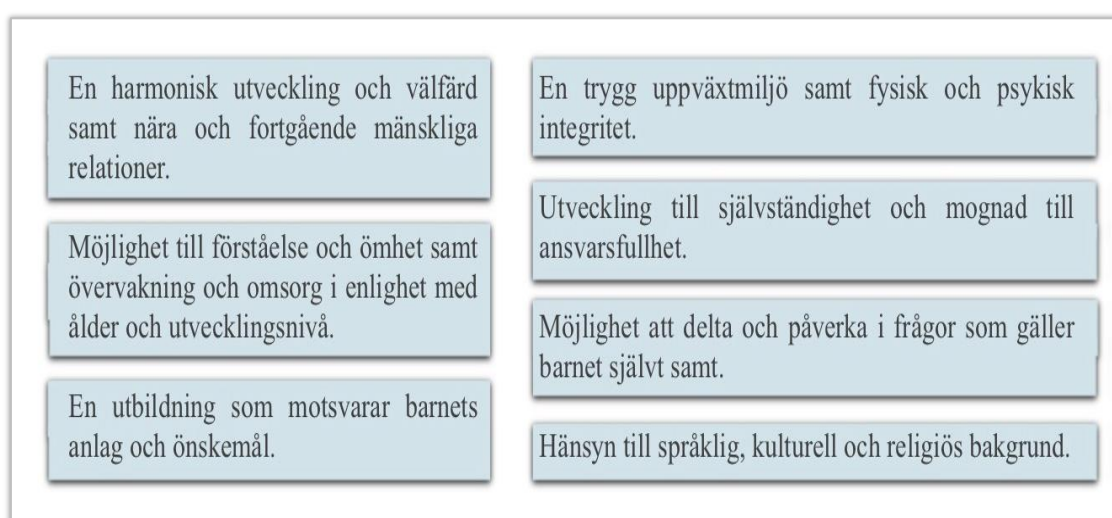
Jussi Sudenlehto och Ilkka Uusitalo skriver i sin bok *Tulevaisuuden lastensuojelu* (2018) om en förståelse som är systemisk och multiperspektiv. Inom barnskyddet har de flesta av familjerna flera än ett problem och därtill kan flera av familjemedlemmarna ha olika utmaningar. För att på bästa sätt kunna hjälpa dessa familjer krävs ett systemiskt arbetssätt, vilket innebär att miljöns betydelse och växelverkan eller interaktionen mellan familjemedlemmarna tas i beaktande. De innebär också att familjen behöver få insatser från olika professioner som inte konkurrerar med varandra utan samverkar.

3.2 Barnskyddets dokumentation och multiprofessionell samverkan

Mitt forskningsmaterial består av barnskyddets klientberättelser, vilka utgör en del av den dokumentation som görs inom barnskyddet. Under min långa arbetskarriär har jag mött dessa barn i olika sammanhang. Jag har fått erfara att det bland myndigheter finns ett tillkortakommande vad gäller att handla i dessa situationer och att det råder brist på verktyg för att kunna ingripa och göra en förändring i de här barnens livssituation. Då myndigheter inte ger sig in i den rådande konflikten mellan föräldrarna kan det också leda till att barnet inte får stöd och förblir osynligt. De klienter som trots allt finns inom barnskyddet och där vårdnadstvisten är ett faktum, tar mycket resurser i anspråk, samtidigt som socialarbetarens möjligheter att påverka barnets situation är mycket

begränsade. Arbetet har en tendens att bli vuxenfokuserat och konflikten blir lätt i centrum, medan barnet förblir osynligt och barnets utveckling i stor fara. Den multiprofessionella samverkan utgör en stor utmaning för de myndigheter, organisationer och enheter som på något sätt kommer i beröring med dessa barn och deras familjer.

Inom barnskyddet ska alltid "*barnets bästa*" beaktas i första hand. I Barnskyddslagen 4 § definieras vad som behöver beaktas för att tillgodose barnets bästa. I figur 4 åskådliggörs kriterierna för vad som räknas som barnets bästa enligt Barnskyddslagen.

Figur 4. *Barnets bästa enligt Barnskyddslagen 4§ (417/ 2007)*

Utöver kriterierna som ingår i barnskyddslagen ska förverkligandet av barnets bästa också granskas med tanke på rättvisa, öppenhet, tillförlitlighet och trygghet. Inom barnskyddet ska det finnas kompetens att arbeta i dialog med barnet och familjen på ett sådant sätt att barnets förmåga och ålder beaktas och både barnet och föräldrarna är delaktiga. (Lavikainen m.fl., 2014)

3.2.1 Barnskyddets dokumentation

Det skrivna ordet har genom tiderna använts för att påverka och som redskap för att uttrycka makt. Det skrivna ordet representerar ofta en sanning och används även i bevissyfte. Den dokumentation som görs inom socialt arbete ligger ofta som grund för de beslut som också görs. Dokumentationen inom barnskyddet utgör en betydelsefull del av det sociala arbetet och det är av stor betydelse hur den dokumentationen görs. För någon av klienterna kan dokumentationen senare bli ett verktyg för att få svar från en försvunnen barndom eller ett sätt att få förklaringar som kan ha stor betydelse för det fortsatta livet. (Kääriäinen, 2004)

Dokumentationen utgör en del av socialarbetarens handlingsutrymme och socialarbetaren har ansvaret att bedöma och tolka hur klientens livssituation ska beskrivas. Socialarbetarens egna värderingar och socialarbetarens roll ger dokumentationen en viss emotionell laddning. Dokumentationen är inte objektiv, men dokumentationen gör klientens livssituation till ett objekt, som kan granskas och tolkas. Socialarbetaren har genom sitt handlingsutrymme möjlighet att välja ur vems perspektiv dokumentationen ska göras. Dokumentationen eller beskrivningen av en intervention eller av en klients livssituation blir kvar långt efter att interventionen är utförd och långt efter att klientskapet är avslutat. (Svensson m.fl., 2008)

Dokumentationen är alltså det konkreta som blir kvar efter det utförda arbetet. Den som dokumenterar står inför ett ansvar vad gäller hur texten skrivs, vilka ord som används, hur situationer beskrivs och hur egna tolkningar och värderingar påverkar texten. Vad som dokumenteras, hur och på vilket sätt dokumentationen görs har betydelse för de klienter vi arbetar med. Dokumentationen tryggar klientens rättigheter och socialarbetarens eget rättsskydd samt stöder ett målinriktat, strukturerat arbete. (Kääriäinen, 2003)

Dokumentation görs alltid till en person, en människa, inte till en annan myndighet eller till en annan organisation. Den som dokumenterar står alltid inför ett val angående vad som ska dokumenteras eftersom man aldrig kan dokumentera allting. Den som dokumenterar har makt att välja vad som skrivs, ur vilken eller vems synvinkel samt även

vad som inte dokumenteras utan lämnas bort. Begränsningarna vad gäller dokumentation innefattar en etisk aspekt, där den som dokumenterar tvingas fundera över på vilket sätt klientens situation ska beskrivas, vilka saker som har diskuterats tillsammans med klienten, kan man skriva det som inte har uttalats och hur mycket och ingående ska en observation dokumenteras. Vad som dokumenteras och hur det dokumenteras är lättare att avgöra då relationen till klienten är god och dokumentationen kan göras tillsammans eller i alla fall så att klienten är medveten om vad som har dokumenterats. Dokumentation som görs tillsammans med klienten är samtidigt ett sätt att göra klienten delaktig i sitt eget ärende. Den som dokumenterar bör förstå sin egen roll och den betydelse som de skrivna klientberättelserna har för att kunna göra etiskt hållbara klientberättelser. Att dokumentera handlar mindre om skrivandets konst och mera om att förstå innebörden och betydelsen av att dokumentera. (Laaksonen m.fl., 2011). Min studie baserar sig på barnskyddets dokumentation och därför anser jag det vara av betydelse att även beröra dokumentation och dess betydelse och plats inom det sociala arbetet.

Docent Aino Kääriäinen ställer i sin doktorsavhandling *"Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka"* (2003) tre frågor till sitt forskningsmaterial. Hon frågar *Hur dokumentera?*, *Vad dokumentera?* och *Varför dokumentera?* Dokumentation har en stor betydelse i socialt arbete och utgör en viktig del i det praktiska sociala arbetet samt för kunskapsbildningen. Frågan, "hur dokumentera" fokuserar på själva materialet och i vilken form det uttrycks. Frågan, "vad dokumenteras", ger en närmare beskrivning av själva det utförda arbetet och arbetets processer. Genom att fråga "varför dokumentera det som dokumenteras" så tar vi oss bakom det skrivna ordet till att fundera varför den som skriver har valt att skriva just så och i vilket kontext den personen befinner sig, som utför dokumenteringen. (Kääriäinen, 2003)

Genom att studera barnskyddets klientberättelser och främst fokusera på frågan, *"Vad dokumenteras?"* söker jag svar på *Hur synliggörs det utsatta barnet i barnskyddets klientberättelser?* Forskningsfrågan innefattar också en underliggande nyfikenhet på hur föräldraalienationen uppmärksammas och påverkar barnet samt hur barnets rättigheter och delaktighet beaktas. Med min andra fråga vill jag försöka hitta svar och handlingsutrymme med hjälp av frågan; *På vilket sätt framkommer det ur*

klientberättelserna lösningar och överlevnadsstrategier som förbättrar situationen för de involverade?

3.2.2 Multiprofessionellt samarbete inom barnskyddet

Samarbete är ett ord som innefattar mycket och som är mera komplext i praktiken än vad teorin låter oss förstå. I praktiken kan vi uppleva att vi samarbetar då olika professionella arbetar med samma klienter, men de professionella är i och för sig mer eller mindre isolerade från varandra. Detta kan kallas ett multiprofessionellt arbete, men är det ett samarbete? De klienter vi träffar har ofta behov av service från olika organisationer eller enheter och för klienterna skulle det underlätta ifall de professionella hittade gångbara och fungerande samsarbetsformer. En fungerande samverkan skulle också spara tid och arbete för alla och på det sättet vara effektivare. För att uppnå en interprofessionell samverkan krävs det en öppenhet inför att skapa en gemensam kunskapsbas. Olika yrkesgrupper behöver lära tillsammans, om varandra och av varandra och försöka uppnå en gemensam teamidentitet. Det behövs klara föreskrifter och strukturer för verksamheten där en dialog mellan aktörerna bygger tillit och ur denna tillit och dialog kan det skapas en samsarbetskultur. Det bildas en helhet, där resurserna är ändamålsenligt riktade och klienterna upplever att de får det stöd och den hjälp de behöver. Arbetsfördelningen mellan aktörerna blir då tydlig liksom den mycket väsentliga ansvarsfördelningen. (Crawford, 2012)

Multiprofessionellt samarbete är ett uttryck som används mycket inom socialt arbete, men den stora frågan är hur samsarbetet ser ut i verkligheten och hur arbetsfördelningen och samsarbetet sker i praktiken. I socialvårdslagen 41§ finns det bestämmelser om hur ett sektorövergripande samarbete ska genomföras och om andra myndigheters skyldighet att delta bland annat i bedömningen av klientens servicebehov. En yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården är enligt 32 § i hälso- och sjukvårdslagen skyldig att delta i en servicebedömning på begäran av den socialarbetare som ansvarar för klienten. (Social- och hälsovårdsministeriet, 2017)

Barnskyddslagen 14§ ålägger kommunen att se till att den socialarbetare i barnskyddet som ansvarar för barnets angelägenheter har tillgång till nödvändiga uppgifter om barns uppväxt och utveckling samt möjlighet att få sakkunskap från hälsovård, juridisk expertis samt annan expertis, som behövs i barnskyddsarbetet. Den ansvariga socialarbetaren ska även ha tillgång till en så kallad expertgrupp, tillsatt av kommunen. Syftet med expertgruppen är att dess medlemmar ska bestå av representanter från olika områden såsom hälso- och sjukvården, sakkunniga om barns uppväxt och utveckling samt juridisk expertis. Expertgruppen ska fungera som ett stöd för beslutsfattandet vad gäller olika barnskyddsåtgärder. I barnskyddslagen 15§ förpliktas hälsovården ytterligare med särskilda skyldigheter vilket innebär att hälsovården ska ordna undersökningar och vård samt vid behov terapi åt barn inom det barn- och familjeinriktade barnskyddet. I barnskyddslagen 31§ sägs det att vid utredningen av barnets barnskyddsbehov ska diskussioner ordnas tillsammans med barnets vårdnadshavare, andra till barnet och familjen närstående personer samt med andra myndigheter, relevanta för utredningen och baserat på den ansvariga socialarbetarens bedömning. (Barnskyddslagen 417/2007)

Vårt välfärdssystem är sektoriserat och ett syfte med samarbetet är att överbrygga denna sektorisering. Samarbete är inte en målsättning utan snarare ett medel eller ett verktyg för att förbättra processen i arbetet och uppnå ett bättre resultat. (Fridolf, 2001). Föräldraalienering är ett fenomen som påverkar flera individer och där behovet av hjälp och stöd är varierande och kan sällan eller aldrig erbjudas av en myndighet eller instans ensam.

Multiprofessionellt samarbete eller mångprofessionellt samarbete är ett sätt för professionella med olika kunskap att medvetet och målmedvetet arbeta så att den gemensamma kunskapen används till klientens bästa. Behovet av de professionellas samarbete lyfts fram i olika sammanhang och förstärks genom lagstiftningen. Speciellt viktigt är detta samarbete när det gäller barn och unga och deras familjer där behovet av rätt hjälp i rätt tid och en heltäckande service är av stor vikt. I ett multiprofessionellt samarbete bibehåller de olika yrkesgrupperna sina egna roller och positioner i hierarkin och makt och kunskap är inte jämnt fördelat. De olika yrkesgrupperna är medvetna om varandra och kan konsultera varandra men arbetar parallellt kring ett klientärende. I ett multiprofessionellt samarbete finns det ingen gemensam helhetssyn, inte heller ett delat ansvar utan varje yrkesgrupp bidrar med sin del och klienten ”flyttas” mellan de olika

yrkesgrupperna, eller myndigheterna/ instanserna. Ett tvär- professionellt samarbete innebär mera en samverkan, där de professionella respekterar och kompletterar varandra i ett holistiskt synsätt. Med ordet samarbete, avses det strukturella samarbetet medan ett ord som samverkan mera baserar sig på gemensamma värderingar och arbetsmetoder i ett konkret samarbete tillsammans med klienten. (von Kremer, 2016)

Eftersom föräldraalienation är ett fenomen som behandlas i flera olika instanser och av flera olika professioner utgör ett multiprofessionellt samarbete eller en samverkan en väsentlig del av arbetet med dessa barn och deras familjer. I mitt forskningsmaterial söker jag efter samarbete och samverkan mellan olika professioner som en del av min strävan efter att hitta lösningar det vill säga arbetssätt som skulle påverka dessa barns och familjers livssituationer.

4 Begreppet föräldraalienation

Föräldraalienation som begrepp och fenomen beskrivs inom olika genrer som juridik, medicin, psykologi och samhällsvetenskap. Föräldraalienering som begrepp, vill jag närma mig med fokus på **barnet och barnets behov**, vad det innebär för **barnets utveckling** och vad som är **de bärande och läkande faktorerna**. Eftersom jag i min avhandling strävar till att hitta en lösning eller sätt för myndigheterna att kunna påverka barnets situation, så är det säkert oundvikligt att också försöka förstå mera av vad som ligger bakom, då en förälder alierar sitt barn från den andra föräldern.

Begreppet föräldraalienation, på engelska Parental Alienation har lanserats av Richard A. Gardner, en amerikansk barnpsykiater, redan på 1980-talet. Gardner anser att det finns en skillnad mellan föräldraalienation (PA) och föräldraalienations syndrom (PAS). Han menar att ett barn kan alieras från en förälder av flera olika orsaker. Barnet kan ta avstånd och alieras på grund av att föräldern utövat våld mot barnet eller på grund av förälderns missbruk, mentala problem eller på grund av omsorgssvikt. Detta fenomen vill Gardner kalla föräldraalienation (PA). Gardner menar att föräldraalienations syndrom

(PAS) kännetecknas av att den ena föräldern hjärntvättar barnet, programmerar om barnet så att barnet alieneras från den andra föräldern och så att barnet själv börjar tänka negativa tankar trots att relationen till den andra föräldern tidigare varit god. (Gardner, 2002)

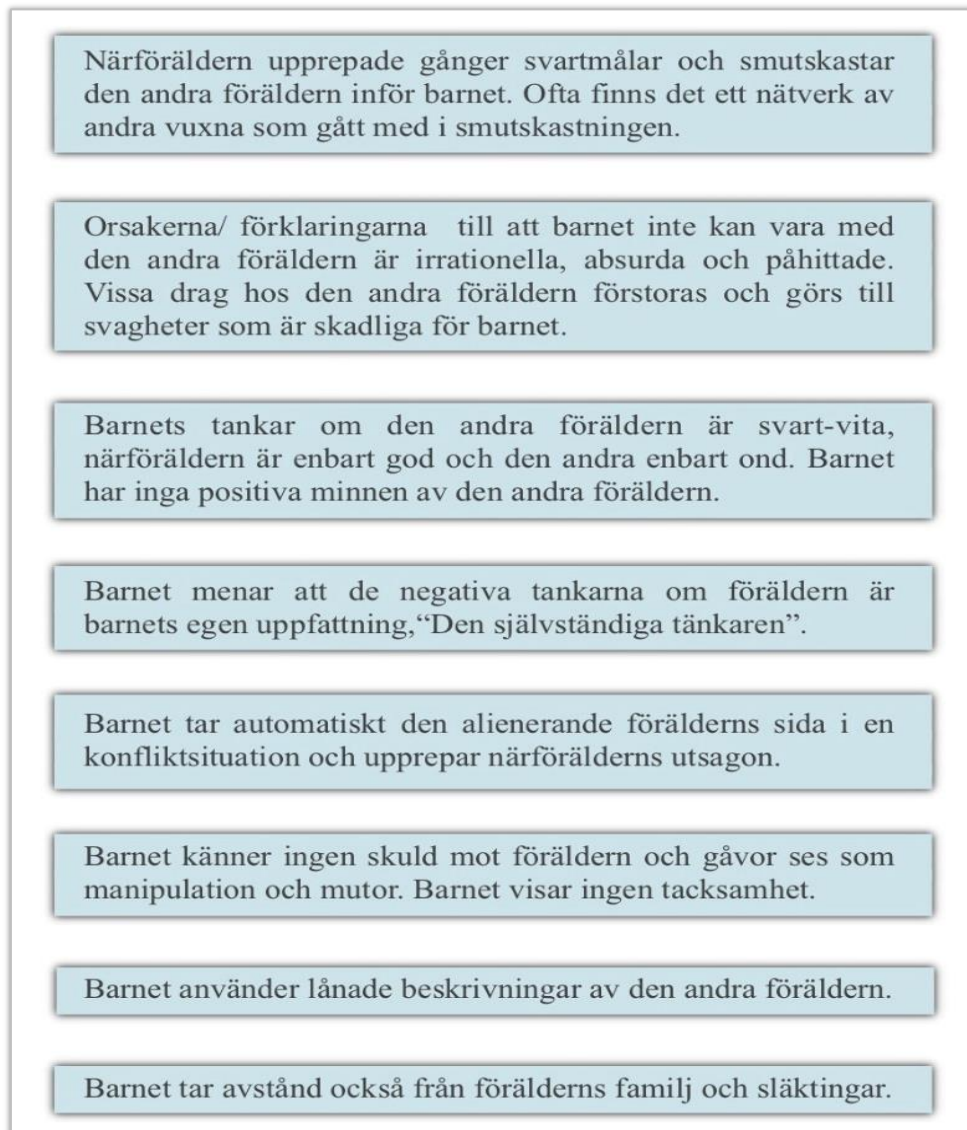
Gardner talar om föräldraalienation som en form av barnmisshandel och som har allvarliga följder för barnets psykiska utveckling. Gardner, i egenskap av läkare, närmar sig fenomenet som en diagnos och han för fram att den som utövar alienationen är psykiskt sjuk, personlighetsstörd och i behov av vård. Gardners synsätt har fört med sig olika försök att få in föräldraalienation som en diagnos hos utövaren, men också strävat till att kunna ge barnet som blivit utsatt en diagnos, som sedan kunde förbättra möjligheterna till adekvat och vård och behandling. (Gardner, 1987)

Det finns ingen exakt definition för begreppet föräldraalienation och experter inom ämnet verkar vara oeniga om det handlar om ett syndrom eller inte. Orsaken till att det var och fortfarande är svårt att hitta en exakt definition är att det är svårt att precisera vad som egentligen skall beskrivas i en definition. Vad är det som skall definieras? Är det de symptom som det alienerade barnet uppvisar eller är det den alienerande föräldrarnas beteende och påverkan på barnet? Sakkunniga inom ämnet, oberoende av utbildningsområde är ändå överens om att föräldraalienation är ett fenomen där ett barn utan orsak tar avstånd från den ena föräldern och där barnets negativa känslor mot föräldern inte har någon relevant förklaring. Barnet har tidigare haft en fungerande anknytning och en god relation till båda sina föräldrar. Den, av barnet favoriserade föräldern eller så gott som utan undantag, närföräldern, spelar en aktiv roll som förstärkare och påverkare av de alienerande handlingarna. (Lytsy & Bergenstein, 2019)

Gemensamt för de olika definitioner som finns är att föräldraalienering är en målinriktad handling. Alieneringen kan ske medvetet eller delvis omedvetet men effekten av alieneringen kan bli mycket långvarig. Begreppet föräldraalienering innefattar även att barnet själv vänder sig mot sin förälder och själv tar en aktiv roll i att smutskasta sin förälder, betar sig illa mot föräldern samt tar avstånd och vägrar att träffa sin förälder. Föräldraalienation kan utövas av den ena eller också av båda föräldrarna samtidigt och därtill kan alieneringen förstärkas och stödas av andra för barnet betydelsefulla personer i barnets närhet. (Häkkänen – Nyholm, Laajasalo & Tuuri, 2013)

4.1 Kriterier för föräldraalienation

Richard Gardner (2002), var den första som framställde kriterier för föräldraalienation. Gardners kriterier fokuserar på barnet och barnets beteende. Alla kriterier behöver inte uppfyllas för att situationen ändå ska vara skadlig för barnets psykiska utveckling. Vid separationer, speciellt då separationen nyligen inträffat, kan en del av dessa kriterier uppfyllas men det behöver inte betyda att barnet blir alienerat ifall det alienerande beteendet inte fortsätter över tid. Enligt Gardner är föräldraalienation något som kan kännas igen och konstateras på basen av de åtta kriterierna i bild 5.

Figur 5. Gardners kriterier på föräldraalienation

Gardners kriterier fokuserar mera på barnets symptom. Gardner menar att föräldraalienationen kan delas in i tre olika svårighetsgrader. Den lindriga formen har endast en del av ovanstående åtta symptom eller kriterier. Den lindriga formen är oftast övergående och är endast synlig just vid förflyttningen mellan föräldrarna. Den medelsvåra föräldraalieneringen uppvisar oftast symptom från alla åtta kriterier. Barnet kan uttrycka sorg och motvilja inför träffen med den andra föräldern. Också här framkommer alienationen mest vid förflyttningen mellan föräldrarna och barnet motsätter sig kraftigt samt kan bete sig illa mot den andra föräldern så länge som närföräldern är närvarande. I dessa två kategorier är barnets viktigaste motiv att upprätthålla ett starkt band till sin närförälder. I den allvarligaste graden av föräldraalienation är barnet redan stört och i det närmaste fanatiskt. Barnet har då ett symbiotiskt och patologiskt förhållande till närföräldern som tar sig proportioner av en gemensam paranoia där barnet vägrar träffa den andra föräldern. (Hannuniemi, 2015)

Michael Bone, psykoterapeut och medlare i familjerätt och Michael Walsh, jurist i äktenskaps- och familjerätt har utarbetat kriterier för föräldraalienation som till skillnad från Gardners kriterier mera utgår från föräldrarnas beteende. Bone och Walsh anser att föräldraalienation sker för det första då närföräldern strävar till att förhindra att barnet får träffa eller ha kontakt med den andra föräldern. Ofta använder närföräldern som orsak att barnet behöver skyddas från den andra föräldern av en eller annan orsak. En annan förklaring kan vara att barnet blir förvirrat eller på något annat sätt påverkat negativt av träffarna med den andra föräldern. Närföräldrarnas uppfattning av träffarna är att de är något otrevligt, vilket lätt överförs till barnet med den påföljden att relationen mellan den andra föräldern och barnet försämrats. Närföräldern använder vilken detalj som helst för att få orsak att inhibera träffarna och flexibilitet är för närföräldern något otänkbart. Närföräldern håller sig själv som överlägsen i förhållande till den andra föräldern. Närföräldern får en roll eller tar sig en roll som portvakt i förhållande till umgänget mellan den andra föräldern och barnet. Om det här pågår tillräckligt länge förmedlas budskapet också till barnet om att den ena föräldern är bättre än den andra. (Bone & Walsh, 1999)

För det andra förekommer det att närföräldern anklagar den andra föräldern utan grunder till exempel för alkohol- eller drogmissbruk, för våld mot närföräldern, för våldsamheter mot barnet, för alldeles för sträng uppfostran, för vanvård eller för att ge fel eller dålig mat till barnet. I grunden kan det handla om att föräldrarna gör på olika sätt dock inom

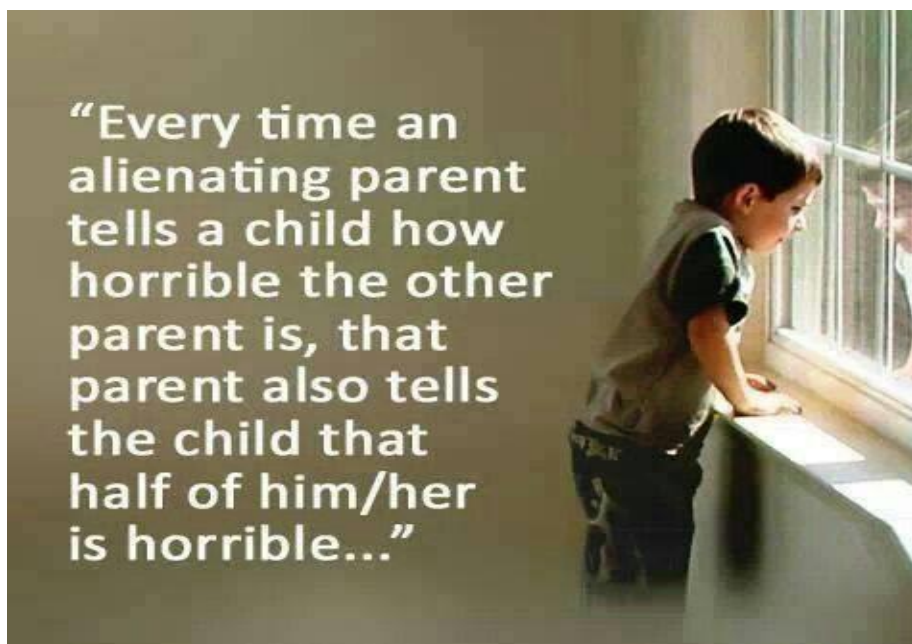
ramen för god fostran. Den alienerande närföräldern presenterar dessa olikheter för barnet genom att överdriva och påstå att de är skadliga för barnet. Ofta har närföräldern ett nätverk av människor runt sig som håller med om dessa anklagelser och därmed förstärker dem. Också myndigheter kan bli delaktiga i detta och därmed finns det stora risker att även myndigheterna de med i alieneringen. För det tredje menar Bone och Walsh att ifall barnet utsätts för alienering, försvagas relationen till den andra föräldern. Detta sker dock inte av sig själv. Om relationen till den andra föräldern tidigare varit bra och nära kan man anta att det skett en alienering från närföräldern, ifall barnet börjar vända sig mot och ta avstånd från den andra föräldern. För det fjärde har barn starka rädslor för att bli övergivna vilket innebär att ett alienerat barn inte vågar uttrycka positiva känslor gentemot den andra föräldern, eftersom rädslan för att närföräldern ska överge barnet är så stark. Barnet sätts uppprepade gånger inför situationer där valet står mellan mamma och pappa, vilket är mycket skadligt för barnets emotionella utveckling. Bone och Walsh betonar vikten av att myndigheter och hjälpende instanser tar situationen på allvar även om det endast är en del av kriterierna som uppfylls. De riktar kritik mot att barn och föräldrar kan förvägras hjälp på grund av att alieneringen inte är fullständig och menar att det är tillräckligt skadligt för barnet att redan bli utsatt för en del av ovannämnda kriterier. (Bone & Walsh, 1999)

Amy. J. L. Baker, doktor i utvecklingspsykologi och socialarbetare Paul Fine har utarbetat 17 alienationsstrategier som den alienerande föräldern kan använda sig av. Dessa strategier påverkar barnet så att barnets band till den alienerande förälderns förstärks samtidigt som distansen till den andra föräldern ökar. Barnets avståndstagande väcker hos den andra föräldern både sorg och vrede och förhållandet mellan barnet och den andra föräldern blir allt sämre och mera konfliktfyllt. Jag har valt att gruppera dessa alienationsstrategier i fyra grupper för att bättre tydliggöra vad de innefattar. Jag har valt att göra indelningen enligt begränsande strategier, distanserande strategier, svartmålande strategier och slutligen en grupp jag valde att kalla psykiskt våld. De *begränsande strategierna* innebär att den alienerande föräldern försöker påverka barnets umgänge med den andra föräldern genom att komplicera och till och med förhindra umgänget mellan barnet och den andra föräldern. Den alienerande föräldern försöker även hindra eller begränsa telefonkontakt och kontakt via sociala medier. Till de *svartmålande strategierna* kan nämnas att den alienerande föräldern talar nedlåtande om den andra föräldern och

betonar föräldrarnas svagheter. Barnet hindras på olika sätt från att minnas bra saker om den andra föräldern och den alienerande föräldern kan använda barnet för att få information om den andra föräldrarnas liv vilket kan användas för ytterligare smutskastning eller distansering. De *distanserade strategierna* innebär att den alienerande föräldern uppmanar barnet att hålla hemligheter för den andra föräldern. Den alienerande föräldern börjar kalla den andra föräldern vid förnamn och får barnet att sluta använda mamma eller pappa om den andra föräldern och också börja använda föräldrarnas förnamn. Samtidigt kan barnet börja kalla en ny partner för mamma eller pappa. Den alienerande föräldern informerar inte den andra föräldern om viktiga saker i barnets liv, vilket leder till att den andra föräldern blir utestängd ur barnets liv och den alienerande föräldrarnas makt över barnet ökar ytterligare. Barnet kan påverkas av den alienerande föräldern att börja kalla sig själv vid ett annat namn. Den alienerande föräldern agerar på ett sätt som gör att barnet blir mera beroende istället för mera oberoende av föräldern, vilket påverkar barnets förmåga att utveckla ett kritiskt tänkande och självständighet. (Lytsy & Bergenstein, 2019, s. 69-71)

Den fjärde kategorin valde jag att kalla *psykiskt våld* enligt definitionen av psykiskt våld i THL:s publikation "*Hur ingriper jag mot våld i nära relationer*". Enligt den definitionen innebär psykiskt våld att kritisera, förtrycka, visa förakt, kalla vid öknamn, kontrollera, begränsa det sociala umgänget, visa stark svartsjuka, isolera, förstöra saker, skada husdjur eller att hota med något av dessa eller t.ex. med självmord. En annan form av våld är vanvård eller försummelse. (Siukola, 2015). Strategin, psykiskt våld innebär att den alienerande föräldern bestraffar barnet genom att ta avstånd och negligera barnet ifall barnet säger eller uppvisar något positivt mot den andra föräldern. Barnet utsätts, av den alienerande föräldern för påståenden om att den andra föräldern inte älskar barnet. Den alienerande föräldern ordnar tillfällen där barnet blir tvunget att avvisa den andra föräldern, kanske genom att själv säga att han eller hon inte vill träffa den andra föräldern eller att barnet hamnar att välja mellan sina föräldrar. Den alienerande föräldern kan intala barnet att den andra föräldern är farlig för både barnet själv och för närföräldern, vilket skapar hos barnet otrygghet och onödigt rädsla. Den alienerande föräldern utsätter barnet för onödigt lidande och oro genom att dela med sig till barnet om sitt eget lidande på grund av den andra föräldern. (Lytsy & Bergenstein, 2019, s. 69-71)

Utvecklingspsykolog Barbara Jo Fidler, professor i juridik Nicholas Bala och Filosofiedoktor Michael Saini har tillsammans utarbetat bedömningskriterier som beaktar både barnets och föräldrarnas beteenden. Deras kriterier ska kunna användas som riktgivande vad gäller vilken typ av sociala, terapeutiska eller juridiska interventioner som borde användas. Deras åtta kriterier beskriver de förhållanden som ska bedömas innan ett förebyggande arbete eller en intervention kan påbörjas. De omständigheter som bör beaktas är den alienerande förälderns uppförande eller beteende samt om föräldern överbeskyddar sitt barn eller påstår att barnet är utsatt för hot, som inte är verkliga. En annan faktor som är viktig att iaktta och bedöma är barnets beteende mot den utsatta föräldern och hur mycket barnet träffar den andra föräldern. Det är väsentligt att beakta hur länge alieneringen har pågått och hur den alienerande föräldern fungerat eller handlat i tidigare situationer. Om det finns tidigare domstolsbeslut är det viktigt att veta ifall de efterföljs eller inte. Det har betydelse också ifall den alienerande föräldern är mottaglig för hjälp såsom terapi, information eller utbildning. Det är viktigt att också bestämma vilken nivå föräldraalienationen befinner sig på, alltså hur allvarlig och hur långt gången den är, eftersom nivån är riktgivande för de interventioner som vidtas. Nivåbedömningen kan göras utgående från barnets beteende eller från den alienerande förälderns beteende. (Lytsy & Bergenstein, 2019)

Figur 6. Ur ” När barnet säger jag vill inte träffa mamma/ pappa (Hellblom- Sjögren, 2019)

4.2 Skyddande faktorer

I min avhandling söker jag efter lösningar eller sätt att påverka och ingripa i dessa barns livssituationer. Jag anser det därför ytterst relevant att beakta de skyddande faktorerna det vill säga de faktorer som försvårar eller till och med förhindrar att en alienation sker. Anna Lytsy och Christina Bergenstein (2019) har i sin bok "Barn som tvingas lämna bort en förälder" ett kapitel som heter "Alla barn går inte att allienera". De menar att en viktig faktor är barnets relation eller närhet till den utövande föräldern samt den förälderns personlighet och grad av negativitet gentemot den andra föräldern. En annan faktor är relaterad till själva separationen och den efterföljande vårdnadstvisten och hur pass konfliktfyllda de varit samt hur pass barnet varit involverat i konflikten. Ifall konflikten varit hård och barnet involverat i konflikten samt vårdnadstvisten utdragen, så ökar risken för att barnet blir påverkat av alienerande försök. Om det därtill finns släktingar eller syskon som förstärker alienering är barnet ännu mera utsatt. Barn i alla åldrar kan i princip alieneras men mest sårbara är barn i åldern 8 till 15 år och speciellt om de därtill till sin personlighet är ängsliga och rädda samt har en låg självkänsla. (Lytsy & Bergenstein, 2019)

Richard Warshak (2012) säger i sin bok "Eromyrkky" att en del barn är mera utsatta än andra barn, alltså lättare att alienera än andra. Warshak tar upp fyra av de så kallade skyddande faktorerna. Han anser att den mest centrala av dessa skyddande faktorer är **miljön** och att alieneringen kan neutraliseras ifall den utsatta föräldern lyckas upprätthålla en tillräcklig fysisk och psykologisk närhet till barnet. Det har också en stor betydelse i hur hög grad barnet är rädd för den förälder som utövar alieneringen. Ifall den utövande föräldern starkt för fram att barnet löper risk för att bli övergivet eller lämnat och närheten till den andra föräldern är bristfällig, så ökar risken för att alieneringen lyckas. Ifall närheten finns och rädslan inte är stor, så finns det möjligheter för barnet att motstå en alienering och en redan skedd alienering kan repareras.

Den andra skyddande faktorn som Warshak nämner är **relationen** mellan barnet och den utsatta föräldern. Även om relationen tidigare varit fylld av kärlek och tillit, närhet och förståelse så utgör det inte en självklar skyddsmekanism mot alienering. Ett barn är

mycket känsligt i just det ögonblick som hon eller han får veta att föräldrarna ska separera och den ena föräldern flyttar bort. Ifall den ena föräldern i detta ögonblick får barnet att tro att den andra föräldern övergivit barnet och att separationen är den andra förälderns fel, så kan barnets relation och anknytning till den andra föräldern förstöras på mycket kort tid. En varm, positiv och kärleksfull relation med en frisk anknytning mellan förälder och barn fungerar som en skyddande faktor mot föräldraalienation. Den tredje skyddande faktorn är kopplad till **barnets egna egenskaper**. Ett psykologiskt välutvecklat barn är mera skyddat än ett ängsligt och osäkert barn. Ett optimistiskt barn med positiv inställning till sin tillvaro, ett barn som är glatt och oftast på gott humör har vanligtvis en bättre relation till sina närstående och är därför mera skyddade också från föräldraalienation. Ett barn som har förmågan att tänka kritiskt och självständigt och har sina intressen utanför familjen i hobbyn och vänner, kan också vanligtvis förstå att det som händer i familjen i samband med separationen är tillfälligt och övergående. (Warshak, 2012, s. 67)

Den fjärde och enligt Warshak av avgörande betydelse, skyddande faktorn är hur den **utsatta föräldern reagerar** på sitt barn då barnet uppvisar tecken på att ha blivit utsatt för föräldraalienation. Av den utsatta föräldern krävs det självbehärskning och tålamod samt en förståelse av och insikt i vad barnet blivit utsatt för. Warshaks bok "Eromyrkky" är en informativ och praktisk bok och han ger gärna praktiska råd till läsaren, så även i detta sammanhang. Warshak kallar sina råd för "Myrkyn hallinta". Warshak poängterar vikten av att den utsatta föräldern klarar av att behärska sig och inte bemöter barnet med irritation eller aggressivitet. Det är också viktigt att den utsatta föräldern står på sig och inte låter den andra föräldern och barnet diktera villkoren för umgänget. Den utsatta föräldern behöver vara uthållig och enträget försöka få träffa sitt barn. De stunder då den utsatta föräldern har möjlighet att vara med barnet ska vara i positiv anda med konfliktfri växelverkan. Det är viktigt att den utsatta föräldern ändå klarar av att ta emot barnets känslor och låter barnet uppleva att han eller hon blir förstådd. Barnet får inte anklagas för den uppkomna situationen och det är viktigt att den utsatta föräldern inte pratar illa om den alienerande föräldern. Det är en utmaning för den utsatta föräldern att ta emot barnets respektlösa beteende och negativa känslor och behovet av professionellt stöd i dessa situationer kan vara stort. (Warshak, 2012, s. 67)

5 Tidigare forskning

Föräldraalienation är ett ämne, som det i Finland och i de övriga nordiska länderna tillsvidare inte har gjorts så omfattande forskning om. Forskningen har mera handlat om skilsmässor och barnets situation i relation till skilsmässan eller om vårdnadstvister och umgängestvister och hur de påverkar barnet. Föräldraalienation kopplas ofta ihop med psykisk ohälsa eller missbruk hos den vuxna som utövar alienationen. Ett sådant synsätt involverar psykiatri, missbrukarvård och läkarvetenskap, samt ett vårdbehov för den som utövar alienationen. Ett annat sätt att se fenomenet är som en kriminell handling som skulle kräva en lag som gör det möjligt att döma och sanktionera.

Föräldraalienation är idag ändå ett begrepp som är identifierat och som beskrivs runt om i världens länder. De professionella som kommer i kontakt med fenomenet önskar en samling av nuvarande kunskap samt en specifikare forskning inom området. Det pågår ett intensivt arbete med att utveckla och sprida behandlingsmetoder för alienerade barn samt fungerande juridiska interventioner för att kunna påverka den situation dessa barn och deras föräldrar och anhöriga lever i. (Lytsy & Bergenstein, 2019)

Jurisdoktor Anja Hannuniemi är en av de få i Finland som har forskat i föräldraalienation. Hennes forskning har ett rättssociologiskt perspektiv. Syftet med hennes doktorsavhandling var att framställa rekommendationer för hur vårdnadstvisterna i rätten kunde skötas effektivare och framför allt snabbare, eftersom de utdragna behandlingstiderna ofta innebär en väntan för parterna i ärendet, vilket försämrar deras mående och orkande i vardagen. Hennes doktorsavhandling består av fyra artiklar och en sammanfattning. Artiklarna behandlar den föräldraalienation som föräldrar utövat i samband med vårdnadstvisterna, dessa föräldrars psykiska störningar samt de problem som drabbat barnen i dessa situationer. Sammanfattningen utgörs av en empirisk forskning av domstolsbeslut och handlingar i vårdnads- och umgängesärenden kompletterade med annan information om parterna och barnen. Hannuniemi synliggör i sin forskning att föräldraalienation utövas i lika stor utsträckning av mammor som av pappor och att kvinnor mycket oftare uppvisar ett alienerande beteende medan män oftare har attitydproblem. Därtill visar hennes resultat att kvinnor oftare har en psykisk störning eller depression medan männen har mera rusmedelsrelaterade problem. Hannuniemis

forskningsresultat ger en belysande bild av att problematiken kring föräldraalienation inte enbart handlar om att barnet alieneras från den ena föräldern utan också att det i dessa familjer finns psykiska problem, missbruksproblematik, ekonomiska problem, arbetslöshet, arbetsoförmåga och därtill psykiska problem hos barnen och i flera fall även omhändertagningar.

Hannuniemis forkningsmaterial består av 114 fall, vilket betyder 228 parter. Forskningsresultaten visar att 40 % av parterna i vårdnadstvisterna har antingen missbruksproblematik eller psykiska problem, vilket betyder att dessa utmaningar förekommer dubbelt mera hos dessa än hos den övriga befolkningen. Av dessa fall har 67% av familjerna klientkap inom barnskyddet. Hannuniemi menar att ofta har dessa föräldrar haft problem i samband med sin egen frigörelseprocess och har därför inte heller kunnat stöda sitt barn i detta. Hon menar att om frigörelseprocessen uteblir kan det leda till allvarliga mentala problem bland annat personlighetsstörningar. Typiskt i dessa familjer är också att föräldrarna inte kommer loss från varandra efter separationen, utan de fortsätter i ett beroende förhållande, där den ena blir bitter och beskyller den andra även inför barnen. Barnen i dessa familjer blir indragna i en lojalitetskonflikt och om detta fortgår en längre tid påverkas barnens utveckling och prestationsförmåga på alla områden för lång tid, kanske för alltid. Barnen förlorar kanske helt den ena föräldern, vilket leder till en sårbarhet som varar hela livet och som tar sig uttryck i låg självkänsla, depression, broendeproblematik och svårt med tillit till andra. Hannuniemis avhandling visar i vilket komplext kontext vi befinner oss då vi har att göra med föräldraalienation. (Hannuniemi, 2015)

Hannuniemis kanske viktigaste rekommendation till förbättring i de utdragna vårdnadstvisterna var att få lagstadgat en obligatorisk psykiatrisk utredning eller bedömning av föräldrarna psykiska hälsa. Hannuniemi menar att vårdnadstvisterna är kostsamma både för parterna men också med tanke på de institutioner som sätter arbetstid på dessa utdragna processer. Därtill kommer den vård, barnskyddets placeringar samt specialarrangemang inom undervisningen som kan behövas för det utsatta barnet. En dåligt skött skilsmässa kan leda till symptom hos barnet som leder till klientkap inom barnskyddet som kan leda till en placering och som i sin tur kan öka risken för utslagning. (Hannuniemi, 2015)

Psykolog, psykoterapeut och docent i kriminalpsykologi, Helinä Häkkänen- Nyholm har studerat narcissism och psykopatologi och även föräldraalienation. Finland är i ledningen statistikmässigt vad gäller separationer och ett flertal forskningsresultat visar att barn som blir delaktiga i konflikterna mellan sina föräldrar är utsatta för risken att deras utveckling påverkas negativt. Föräldraalienationen påverkar barnets psykiska utveckling i olika grad beroende på hur allvarligt barnet är utsatt för alienering. I de lindrigaste fallen upplever barnet en betydande stress i närheten av och tillsammans med den utsatta föräldern. I de medelsvåra fallen är barnet tvunget att upprätthålla två skilda världar och två olika identiteter då han eller hon är tillsammans med sina föräldrar. De två världarna har ingen kontakt till varandra vilket blir en stor påfrestning för barnet och leder till att känslan av sammanhang är hotad. I de svåraste fallen vägrar barnet totalt att umgås med den utsatta föräldern och barnets tankar och känslor gentemot den utsatta föräldern är fyllda av hat och upptar en stor del av barnets tankevärld. (Häkkänen- Nyholm, 2010)

Föräldraalienation innefattar att barnet blir en aktiv aktör i processen vilket skapar hos barnet känslor av skam och skuld gentemot den utsatta föräldern. För att barnet ska kunna handskas med skammen och skuldkänslorna intalar barnet sig att känslorna är berättigade. Enligt forskningen är de vanligaste symptomen på föräldraalienation hos barnet ett oförklarligt hat gentemot den andra föräldern, ökad nervositet och ångest, brist på självförtroende, en känsla av otrygghet och ogrundade rädslor, psykosomatiska symptom, sömnsvärigheter, ökad stress, depression, självdestruktiva tankar, ätstörningar, skolsvärigheter, missbruksproblematik, tvångssymptom samt ångest- och panikkänslor. Forskningen har också visat att dessa symptom kan fortgå under flera år. Undersökningar som gjorts med vuxna, som varit utsatta för föräldraalienation som barn visar att 70 % av fallen hade betydande depressiva symptom, 68 % av fallen hyste negativa tankar om sig själva, 42 % hade svårigheter i sina relationer på grund av problem med tilliten och 33 % hade allvarlig missbruksproblematik. (Häkkänen- Nyholm, 2010)

I Sverige har filosofie doktor och psykolog Lena Hellblom- Sjögren inom ramen för ett forskningsprojekt *"Barnets bästa och barnets mänskliga rättigheter i svåra vårdnadskonflikter"* under åren 2009-2011 valt ut 60 fall där hon själv fungerat som utredare av barnets situation. I dessa fall har hon identifierat att ett barn efter en separation plötsligt uppvisar en rädsla eller en fientlighet gentemot en tidigare älskad förälder och att denna förälder inte gjort sig skyldig till att ha använt våld mot barnet eller annars

behandlat barnet illa. Samtidigt finns det en annan förälder som genom handling och ord påverkar barnet att avvisa sin förälder. Hon anser att barnet i dessa situationer blir utsatt för kränkningar av vad som anses vara barnets bästa. Dessa barn far illa och myndigheterna behöver ta förekomsten och konsekvenserna av föräldraalienation på allvar. Föräldraalienationen innebär att barnets rötter blir kapade, eller åtminstone allvarligt skadade vilket innebär att barnets psykologiska och känslomässiga utveckling skadas. (Hellblom- Sjögren, 2012)

Hellblom-Sjögren för starkt fram barnets rätt till sin familj och till sin egen identitet. Barnet behöver kontakt med båda sina föräldrar och sina anhöriga från båda föräldrars sida. Det är denna kontakt till sina rötter som utgör grunden för att kunna utvecklas till en hel människa. De myndigheter som utför utredningar och fattar beslut i frågor angående barns vårdnad, boende och umgänge behöver ha tillräcklig kunskap om vad som är viktigt för barnets identitetsutveckling och psykiska och fysiska hälsa för att undvika att förstärka en eventuell pågående alienering. (Hellblom- Sjögren, 2012)

Hellblom- Sjögren hämtar i sin studie fram forskning från andra områden som påvisar konsekvenserna av att som barn bli avskild eller alienerad från en förälder. Hon nämner alkoholforskningen och att det finns en ökad risk för alkoholberoende om barnet blivit avskild från sin förälder av annat skäl än att föräldern dör. Självordsforskningens resultat säger att självmordsfrekvensen är högre och forskningen om kriminalitet säger att det finns ett samband mellan barn som avskilts från en förälder och våldsbrott. Omfattande forskning har gjorts rörande de finska krigsbarnen och de trauman och skador de har uppvisat på grund av separationen från sina föräldrar. Stressforskningen säger att det mest stressande ett barn kan utsättas för är att bli avskild från en förälder och forskning om psykiska sjukdomar uppvisar att risken är större hos dessa barn att insjukna i en psykisk sjukdom. All denna forskning påvisar hur allvarliga konsekvenserna kan bli för de barn som utsätts för föräldraalienation och hur viktigt det är trots alla utmaningar att detta beaktas då svåra vårdnadstvister utreds och då vårdnadskonflikter handläggs. (Hellblom- Sjögren, 2012)

Amy. J. L. Baker, doktor i utvecklingspsykologi har gjort omfattande forskning i ämnet föräldraalienation i USA. Tillsammans med Amy Eicher, doktor i psykologi gjorde de en undersökning av 109 studeranden angående på vilket sätt de blivit utsatta av

föräldraalienation av endera föräldern samt på vilket sätt de själva som barn bidragit till alieneringen till sin förälder genom attityder och handlingar. Barn som utsatts för föräldraalienation uppvisar ett särskilt beteende, ett speciellt alienerande beteende som skiljer sig från det avståndstagande beteende som barn uppvisar mot en förälder som vanvårdat sitt barn, utsatt barnet för sitt eget missbruk, våld eller bristande föräldraskap. Baker och Eicher vill med sin forskning fylla den lucka som saknades i den empiriska litteraturen, det vill säga bevis på kopplingen mellan den alienering som föräldern utövar mot barnet och det alienerande beteende som barnet själv utövar mot en utsatt förälder.

Undersökningen gjordes med hjälp av frågeformulär. I det första formuläret skulle respondenterna besvara frågor rörande vad de blivit utsatta för av sin alienerande förälder. I det andra frågeformuläret skulle respondenterna besvara vilka av Gardners åtta föräldraalieneringskriterier de själva blivit utsatta för. Svaren poängsattes och jämfördes. Därutöver besvarade respondenterna frågor som relaterade till deras föräldrars föräldraskap, engagemang och förmåga till ett gott föräldraskap. Resultaten framfördes mot bakgrund av anknytningsteorin, social inlärningsteori och familjesystemteori. Resultatet av undersökningen var att ett barn som blir utsatt för föräldraalienering också själv uppvisar ett mera alienerande beteende gentemot den utsatta föräldern. Resultatet visade också att även om den utsatta föräldern uppvisade ett gott föräldraskap så avvisade barnet föräldern, påverkat av den förälder som utövade alieneringen. Resultaten visade på hur en förälder kan påverka sitt barn att ta avstånd från den andra föräldern, och att den ena förälderns påverkan är starkare än barnets relation till den andra föräldern. Resultatet kan ses ur ett anknytningsteoretiskt perspektiv. Barnet är beroende av trygghet och tryggheten kommer ur relationen med de personer som vårdar barnet och som är sensitiva inför barnets behov. Relationen till vårdarna är inte osårbar, inte heller opåverkbar. Ifall den ena av föräldrarna påverkar barnet på ett sätt som förstör relationen mellan barnet och den andra föräldern, förlorar barnet känslan av trygghet inför den andra föräldern, vilket betyder att anknytningen till den andra föräldern förstörs. (Baker & Eicher, 2016)

Bakers och Eichers studie bekräftar hur komplext fenomenet föräldraalienation är. För min egen studie är det relevant att försöka belysa hur svårt eller i vissa fall omöjligt det är att påverka den alienerande föräldern och hur stor makt den alienerande föräldern har. Därav kommer, att det är viktigt att fokusera på barnet och på den utsatta föräldern, för

att där försöka hitta möjliga påverkningsmöjligheter. Richard Warshak kommer fram till en liknande slutsats och konstaterar att kärleken inte räcker till för att skydda barnet från det gift som kommer ur föräldraalieneringen. Den alierande föräldrarnas påverkan och argument för att förstöra relationen till den andra föräldern kan vara så övertygande att även terapeuter och socialarbetare tror på dessa och kan i värsta fall förstärka alienationen med sina råd eller till och med uppmana den utsatta föräldern att ta avstånd för att det skulle vara bättre för barnets mående. (Warshak, 2012)

Psykologerna Margaret Lee och Nancy Olesen har i sitt arbete med barn fokuserat mera på att specificera alienationen och de anser att det är viktigt att kunna skilja på de barn som är utsatta för en föräldraalienering från de barn som av andra orsaker tar avstånd från sin förälder. I båda fallen kan symtomen se likadana ut och barnets förklaringar till varför han eller hon inte vill träffa sin förälder kan låta lika. Lee och Olesen menar att det kräver stort kunnande, men är av största vikt att kunna skilja ut vilka barn som verkligen är utsatta för föräldraalienering. (Lee & Olesen 2001). Ifall myndigheter inte har kunskap om fenomenet finns det en stor risk att myndigheternas agerande eller ingripande till och med kan förstärka föräldraalieneringen och göra barnets levnadsförhållande ännu sämre.

6 Teori

Den teoretiska bakgrunden utgår från barnets behov och rättighet till sina grundläggande mänskliga kontakter, som i de flesta fall är de biologiska föräldrarna. Den teoretiska grunden ligger i **anknytningsteorins** betydelse för barnets utveckling och psykiska hälsa och hur det påverkar barnet som blir utsatt för föräldraalienation. För att kunna beskriva de faktorer som hjälper barnet att klara sig och de faktorer som minimerar bestående psykiska skador hos barnet, behöver man förstå betydelsen av barnets anknytning till de/den vuxna i barnets omedelbara närhet. Alieneringen innebär en typ av **förlust** och innebär en **sorg** för barnet som förlorar en förälder men samtidigt är det inte samma sak som att förlora föräldern genom dödsfall. En förlust och en sorg på grund av ett dödsfall är mera hanterbart och begripligt, vilket betyder att barnet på ett annat sätt kan bearbeta

en sådan händelse än en föräldraalienation som dels kan pågå länge dels innehåller element som för barnet blir obegripliga. (Sinkkonen & Kalland, 2011)

6.1 Anknytningsteorin

I definitionen av föräldraalienation framkommer det att den ena föräldern påverkar negativt relationen mellan barnet och den andra föräldern, så till den utsträckning att barnet själv börjar ta avstånd från föräldern, som han eller hon tidigare haft en relation till, det vill säga en anknytning till. Därav är det relevant att närmare granska anknytningsteorin och anknytningens betydelse för barnets utveckling. Kan en trygg anknytning fungera som en skyddande faktor mot alienering och kan ett etablerande av en trygg anknytning reparera de skador som en föräldraalienering för med sig? Det är också viktigt att se till hur en bruten eller obefintlig anknytning påverkar barnets utveckling för att kunna förstå omfattningen av de skador föräldraalienation ger upphov till i barnets liv. Anknytningen har också en betydelse för föräldrarna och forskning visar att en förälder som utövar föräldraalienation också själv haft brister i sin egen anknytning som barn. (Sinkkonen & Kalland, 2011). Eftersom jag i min avhandling söker efter lösning vill jag även ta fram möjligheterna att reparera en skadad anknytning mellan förälder och barn.

Det lilla människobarnet föds mycket mera hjälplöst och beroende av en vårdare än andra djurarter. Barnet är helt beroende av kroppslig närhet och en beskyddande vuxen för att överleva och för att kunna uppleva trygghet. Tryggheten ligger sedan till grund för en vidare utveckling och för inläring. Spädbarnet behöver få respons på sina signaler och sina behov tillfredsställda för att på så sätt knyta an och utvecklas i växelverkan med sina föräldrar. Föräldrarnas viktigaste uppgift, förutom att förse barnet med mat, värme och beskydd, är att hjälpa barnet med den känslomässiga regleringen. Ett litet barn kan inte bemästra starka och stora känslor utan behöver den vuxnas hjälp att möta, uttrycka och behandla olika känslor. Hur det lilla barnet har eller ges möjlighet och förutsättningar att

knyta an till sin förälder, har stor, om inte avgörande betydelse för barnets fortsatta utveckling. (Sinkkonen & Kalland, 2011)

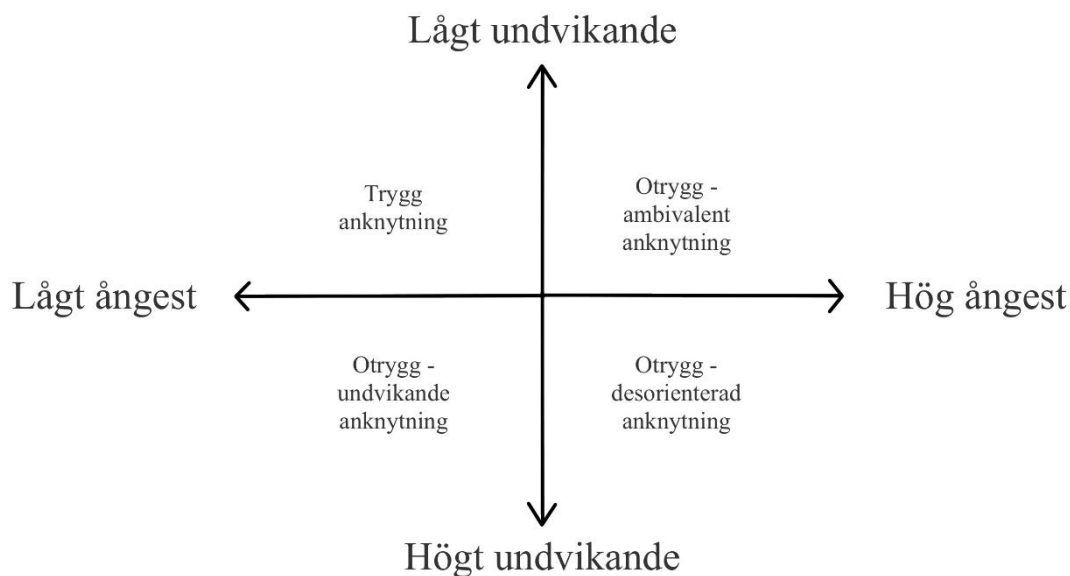
Anknytningsteorin hjälper oss att förstå betydelsen av bestående och trygga relationer och hur de påverkar vår utveckling. Anknytningsteorin hjälper oss också förstå varför människor strävar till att skapa starka, hållbara band till varandra och varför en förlust av en viktig relation kan ge oss ångest och påverka vår utveckling på ett negativt sätt. Anknytning kan definieras som en grundläggande biologisk funktion ämnad för att öka chansen till överlevnad hos spädbarn. Den vuxna i egenskap av förälder behöver ha förmåga till mentalisering, det vill säga att förstå sina egna och andras tankar och känslor och att förstå både sin egen och andras inre värld. När den vuxna har förmågan att mentalisera kan han eller hon reflektera över sina egna känslor och handlingar och därtill ta emot barnets känslor, förstå varifrån känslan kommer, bearbeta den, och därefter ge den tillbaka till barnet i en för barnet hanterbar form. (Sinkkonen & Kalland, 2011)

Barnpsykiater och psykoanalytiker John Bowlby har forskat i anknytningens betydelse genom att undersöka barn vars anknytning inte har skett eller där anknytningen störts av till exempel omsorgssvikt, våld, skilsmässa, sjukdom eller död. Bowlbys teori är idag erkänd som en självklarhet inom utvecklingspsykologisk forskning. Bowlbys tankar vinner stöd inom neurovetenskapen där hjärnforskningen stöder anknytningens betydelse för barnets utveckling. (Sinkkonen & Kalland, 2011)

Utvecklingspsykolog Mary Ainsworth har arbetat och forskat tillsammans med Bowlby kring anknytningsteoretiska frågor. Hon har fört fram en av anknytningsteorins grundläggande begrepp det vill säga begreppet *trygg bas*. Detta betyder att föräldrarna ska finnas tillgängliga för barnet då barnet har behov av trygghet och känslomässig närhet. Barnet kan utforska och röra sig i sin närmiljö men kan alltid återvända till den trygga basen ifall det uppstår situationer som barnet inte bemästrar på egen hand. Ainsworth gjorde sitt kliniska arbete med metoden *främmandesituationen*, vilket innebar att barn och deras mammor var i ett rum med en okänd person och observerade barnens reaktion när mammorna lämnade rummet och när de kom tillbaka. Ainsworth kunde ur detta utläsa ett anknytningsmönster. Ainsworth kom fram till att en organiserad anknytning kan delas in i trygg, undvikande och ambivalent anknytning. En *trygg anknytning* innebär att barnet har en trygg bas och föräldrarna har lyckats bemöta och

tillfredsställa barnets behov. *En undvikande, otrygg, men organiserad anknytning* innebär att föräldern inte kunnat bekräfta barnets behov och känslor. Barnet agerar då genom att inte söka tröst för små saker eftersom det inte vill bli avvisat. Barnet blir då lämnat ensam i situationer som barnet inte klarar av på egen hand. Följden av detta är att barnet upplever en osäkerhet som sätter spår in i vuxenålder och leder till en bristande förmåga att visa empati. *En ambivalent, otrygg men organiserad anknytning* skapas då föräldern inte lyssnar till barnet, inte klarar av att vara lyhörd för barnets behov. Barnet får uppmärksamhet sporadiskt utgående från föräldrarnas orkande eller förmåga. I dessa situationer går det lätt så att barnet inte får chans att upptäcka varken världen eller sina egna känslor utan föräldrarnas känslor blir de styrande som går över barnets känslor. Barnet som utsätts för det här anknytningsmönstret blir antingen passivt eller mycket krävande och kanske har svårt att skilja sig från föräldern av rädsla för att bli lämnad ensam utan hjälp. (Bowlby, 2010)

I Ainsworths forskning framkom att vissa barn verkade desorienterade och passade inte in i något av de tre tidigare organiserade anknytningsmönstren (Bowlby, 1988). Psykologen och forskaren Mary Main och några av hennes kollegor studerade dessa barn som föll utanför anknytningsmönstret och kunde slutligen konstatera att vissa barn uppvisar en desorganiserad version av något av de organiserade mönstren, en *desorganiserad anknytning* (Hesse & Main, 2000). Barn med desorganiserad anknytning har inga fungerade strategier för hur de ska kunna få sina behov tillgodosedda. De här barnen saknar modell för hur de ska kunna ta sig ur olika stressituationer eller andra obehagliga lägen och deras situation skapar ångest, komplikationer och ohälsa på både kort och lång sikt. (Broberg m.fl., 2008). De här barnens interaktion med föräldern bygger på rädsla. Barnet som borde söka sig till föräldern då fara hotar står i en situation där föräldern utgör faran. (Broberg m.fl., 2012)

Figur 7. *Anknytningsmönster enligt Ainsworths fyra anknytningsstilar* (Broberg, m.fl., 2008)

Skilsmässor i familjer med barn under tre år har ökat oroväckande. Orsaken till oron för just barn under tre år är att dessa barn är utvecklingsmässigt mycket sårbara i sin anknytning och förmår ännu inte bära med sig en icke- närvarande förälder för någon längre tid. Föräldrar som separerar vill i allt större utsträckning dela vårdnaden och även dela umgänget så att vecka/vecka blivit ett allt vanligare alternativ. För ett yngre barn kan det vara för belastande och rent skadligt för utvecklingen att utsättas för så långa separationer från sin förälder. Dessa faktorer kan i sig öka risken för att barnets anknytning till sina föräldrar blir lidande. (Sinkkonen & Kalland, 2011)

Vid en separation behöver också anknytningen mellan de vuxna avbrytas. Att avbryta en relation till någon man har en anknytning till är en liknande process för vuxna som för barn. För en person med anknytningsproblematik från sin barndom kan denna process utgöra en stor utmaning. En skilsmässoprocess kännetecknas av liknande faser som i en krissituation. Vid förlusten av en älskad person kommer först en förlamande, paralyserande känsla liknande den i ett chocktillstånd. Efter detta kommer längtan och saknaden och försök att återuppta den förlorade relationen i en desperat förtvivlan och

förvirring. Slutligen sker en psykisk omförsvåras denna process ifall parrelationen var starkt kopplad till den egna identiteten och självkänslan och det inte finns någon annan som de förlorade känslorna kan riktas mot, som en ny partner. Processen försvåras på liknande sätt ifall separationen varit mycket konfliktfylld. Det blir svårt att sörja en förlust där känslorna är mycket motstridiga. (Sinkkonen & Kalland, 2011)

6.2 Känslan av sammanhang

Känslan av sammanhang eller KASAM är den andra teorin jag valt. Orsaken till att jag valt just KASAM är att jag där önskar hitta överlevnadsstrategier eller faktorer som gör att vissa barn klarar sig undan föräldraalieneringen utan bestående men eller hör till de barn som inte går att påverka. Känslan av sammanhang är ett resursförstärkande synsätt samtidigt som det även är kopplat till ett lösningsinriktat perspektiv. Jag hoppas också kunna hitta redskap eller verktyg för socialarbetaren så att barnets situation kunde påverkas.

Känslan av sammanhang kommer från sociolog och professor Aaron Antonovsky, som forskat i vad som gör att vissa människor, trots påfrestningar och utmaningar klarar sig eller inte blir sjuka. Antonovsky talar om det salutogena perspektivet i motsats till det patogena perspektivet. Med det salutogena perspektivet menar han att vi utgår från friskfaktorer inte från orsaker till sjukdom som det patogena förhållningssättet innebär. Antonovsky menar att känslan av sammanhang är den känsla som gör att vi klarar utmaningar och påfrestningar i livet. Känslan av sammanhang uppnås genom att händelser och situationer upplevs som *begripliga*, *hanterbara* och *meningsfulla*. Begriplighet utgör kärnan i känslan av sammanhang. Begriplighet betyder att vi uppfattar en händelse eller en situation som förnuftsmässigt gripbar där informationen är sammanhängande, strukturerad och ordnad. Tyngdpunkten ligger på det kognitiva och innebär en stabil förmåga att bedöma verkligheten. Hanterbarhet innebär upplevelsen av att det finns resurser till förfogande som kan fungera som stöd och hjälp då vi möter utmaningar. Meningsfullhet utgör en motivationsfaktor och syftar på i hur stor

utsträckning livet har en känslomässig innebörd och att utmaningar i livet har en mening och att det är värt att satsa energi i dessa utmaningar, att ta sig igenom dem med värdighet och kanske till och med hitta en mening med dem. (Antonovsky, 2018)

Figur 8. *Det salutogena perspektivet (Antonovsky, 2018)*

Antonovsky hänvisar till anknytningsteorin och begripligheten som grundläggande faktorer i barnets utveckling. Barnet föds med ett behov av stabilitet och en förutsägbarhet, vilket barnet kan uppnå i ett fungerande samspel med sin vårdare. Ett barn upptäcker och utforskar sin omgivning och tar till sig av de strukturer som omger honom eller henne. Strukturerna borde vara begripliga för barnet och förutsägbara för att kunna ge barnet livserfarenheter. Barnets värld kan innefatta förutsägbara stimulans och respons, men det sätt på vilket barnet blir bemött kan variera. Ifall barnet utsätts för likgiltighet och kyla tillfredsställs inte barnets behov av närhet och tillhörighet. Barnet som bemöts med kärlek och omsorg, upplever en delaktighet och ett medbestämmande. Barnet får positiva livserfarenheter och en känsla av meningsfullhet. Hanterbarheten grundar sig på en balans mellan barnets egna resurser och de krav som vårdaren ställer på barnet. Ifall denna balans uppnås utvecklar barnet en känsla av sammanhang. Ett barn som upprepade gånger får uppleva positiva livserfarenheter får en starkare tilltro till sina egna förmågor och en starkare känsla av att kunna hantera olika situationer i livet. (Antonovsky, 2018)

Ett barn som blir utsatt för föräldraalienering eller någon annan form av misshandel eller våld, lever under omständigheter där det råder brist på förutsägbarhet och stabilitet. Barnet blir upprepade gånger utsatt för kränkande och nedlåtande situationer genom att

barnets förälder blir kränkt och smutskastad inför barnet. Barnets självkänsla påverkas negativt och livet blir obegripligt och ogripbart och kommer att sakna meningsfullhet. Barnet uppnår inte heller en känsla av hanterbarhet och allt detta leder till att barnets känsla av sammanhang inte utvecklas. En svag känsla av sammanhang utgör en risk för den fysiska och psykiska hälsan och innebär att barnets resurser och möjligheter att lösa problem och utmaningar i livet är försämrade. (Antonovsky, 2018)

7 Metod, material och analys

Jag har i min magistersavhandling studerat fenomenet föräldraalienation genom att använda mig av en kvalitativ forskningsmetod ur ett induktivt perspektiv. Mitt urval styrs av mina forskningsfrågor som är; *Hur synliggörs det utsatta barnet i barnskyddets klientberättelser?* och *På vilket sätt framkommer det ur klientberättelserna lösningar och överlevnadsstrategier som förbättrar situationen för de involverade?* Mina forskningsfrågor grundar sig på mina egna intressen, min yrkesetik och mina värderingar. Det faller sig självklart för mig att i min första forskningsfråga sätta barnet i centrum, liksom det gör i mitt eget arbete. Min andra forskningsfråga kan te sig mera vag, men som psykoterapeut/familjeterapeut har ett lösningsinriktat synsätt med resursförstärkande åtgärder varit det rätta för mig och samtidigt utgjort en kraftkälla för mitt eget orkande i ett utmanande arbete.

Jag har utfört en kvalitativ forskning och använt mig av innehållsanalys. En kvalitativ forskningsmetod lämpar sig bra, eftersom jag är intresserad av att beskriva, förklara och därefter göra vissa tolkningar medveten om att mitt material inte representerar en absolut sanning utan beskriver olika verkligheter. Forskningsprocessen är induktiv, där jag strävar till att mina iakttagelser ska ge vissa förklaringar och en ökad förståelse.

7.1 Innehållsanalys som forskningsmetod

Innehållsanalys har sina rötter i den kvantitativa ansatsen i logisk positivism och i den kvalitativa ansatsen i hermeneutiken. Innehållsanalys kan användas på flera olika sätt, både som en kvalitativ och kvantitativ metod eller som en blandning av båda. Innehållsanalysen som forskningsmetod har utvecklats efter 1950 talet, främst inom massmedia och kommunikationsforskning. Innehållsanalys består av olika delar som analysenhet, domän, meningsenhet, kod, kategori och/ eller tema. Analysenhet är det data som insamlats, med domän avses större helheter av insamlad data. Meningsenhet är meningar, ord eller stycken med ett gemensamt budskap och som svarar på syftet med analysen. Detta material utgör underlaget för kodningen. Koderna är textnära och bildar underlag till kategoriseringen. En kategori innehåller grupper av koder och ska kunna belysa vad texten handlar om. Analysen av datamaterialet baserar sig på syftet med forskningen. Urvalet vid datainsamlingen styrs av hur lämpligt materialet är i relation till syftet och de frågor som ska besvaras, det vill säga forskningsfrågorna. En innehållsanalys kan göras genom att utgå från innehållet i texten, *induktivt* eller utgående från en bestämd modell eller teori, *deduktivt*. (Henricson, 2017). Jag har tidigare nämnt att den innehållsanalys jag kommer att utföra är induktiv.

Innehållsanalys kräver att dokumentationen relateras till det sammanhang där den producerats för att bli begriplig och möjlig att analysera. Innehållsanalys delas in i tre steg, problemformulering, inhämtning av texten och användningen av urvalsmetoder samt tolkning och analys. (May, 2013). Kvalitativ innehållsanalys utgör en av de kanske vanligaste tillvägagångssätt när det gäller analys av dokument. En kvalitativ innehållsanalys innefattar också ett sökande efter bakomliggande teman (Bryman, 2016).

Forskningsmaterial, information eller datakälla, oberoende vad vi använder för term så utgör det en mångfald av olika möjligheter och olika saker eller fenomen, som vi kan använda som grund för forskning. Att använda dokument som datakälla betyder att materialet inte är något som en forskare har bett om, utan materialet finns där färdigt och forskarens uppgift är att samla in det. Materialet är alltså inte skapat i forskningssyfte, vilket innebär att validiteten inte begränsas. (Bryman, 2016). Jag har valt att använda

barnskyddets klientberättelser, medveten om att jag blir i en roll där jag ska granska socialarbetarens dokumentation samtidigt som jag själv är socialarbetare. Min uppgift är dock inte att ifrågasätta eller kritisera det arbete en kollega utfört.

Klientberättelser som forskningsmaterial kräver vissa tydliggöranden och en del viktiga reflektioner kring forskningsmaterialet bör göras, som en del av forskningsprocessen. Material som dokumenterats inom barnskyddet kan studeras som ett tema, vilket betyder att sanningshalten i textens innehåll inte har så stor betydelse. Materialet kan också studeras som forskningens källa, vilket i sin tur innebär att texten innehållsmässigt får en stor betydelse. Dokumentation kan inte studeras som antingen tema eller källa utan snarare som en blandning av båda, där forskaren beaktar även miljön där dokumentationen uppstått och dokumentationens koppling till samhället. (Kääriäinen, 2003)

Mitt urval har varit målstyrt så att de klientberättelser som valts ut har varit relevanta för mina forskningsfrågor. Klientberättelserna är utvalda enligt vissa kriterier, till vilka jag återkommer senare i min avhandling. Klientberättelserna har visat sig vara relevanta för fenomenet föräldraalienation som social företeelse (Bryman, 2016). Mitt urval kan också kallas handplockat eller ett subjektivt urval som styrs av de kriterier jag lagt upp (Denscombe, 2009).

Jag kommer att använda klientberättelserna som en källa, det vill säga jag behöver granska det som är skrivet för att kunna få svar på mina forskningsfrågor. Tidigare forskning visar på utmaningar och problem som kan uppstå då klientberättelser används som källa. Socialarbetaren dokumenterar det som klienten säger och det som sker i klientens liv, men det är inte allt. Ur dokumentationen kan också utläsas socialarbetarens eget utförda arbete, andra personers åsikter och värderingar förutom socialarbetarens egna, samt socialarbetarens observationer och iakttagelser. Därutöver finns även andra myndigheters uttalanden, åsikter och handlingar samt rekommendationer. Ur en klientberättelse stiger alltså många röster, via den socialarbetare som utför dokumentationen. (Kääriäinen, 2003). I min studie granskar jag barnets synlighet i klientberättelserna det vill säga på vilket sätt barnet nämns, vem tar barnet till tals, barnets eget agerande och delaktighet samt även det som inte skrivs ut. Barnet kan synliggöras på flera olika sätt och även om det är socialarbetaren som dokumenterar så framför

socialarbetaren även andras röster, vilket är väsentligt för barnets synlighet. De andras röster i dokumentationen visar också på en samverkan och ett samarbete med andra aktörer i barnets liv, vilket utgör en viktig del av min studie.

7.2 Material

Mitt forskningsmaterial består av dokumentation, närmare bestämt klientberättelser från barnskyddet. Klientberättelser hör till kategorin skriftliga källor som är belagda med restriktioner på grund av att de utgör ett känsligt och konfidentiellt material.

Jag har samlat in klientberättelser från barnskyddet i en medelstor tvåspråkig kommun. Jag beviljades forskningstillstånd och bad sedan om forskningsmaterial enligt vissa urvalskriterier. Jag anhöll om att få 4 - 6 barns klientberättelser. Jag hade inga önskemål angående barnets kön eller språk. Jag hade inte heller uttalat önskemål om barnets ålder, vilket kunde ha påverkat mina resultat ifall flera av barnen skulle ha varit väldigt unga. Ett av barnen var endast 2 år då klientskapet i barnskyddet hade inletts och det visade sig att under de 2-3 första åren var barnets delaktighet påverkat av barnets låga ålder så att enskilda träffar med barnet inte har hållits. Mina urvalskriterier var för det första att barnet skulle ha eller ha haft **klientkap inom barnskyddet**. För det andra skulle en av orsakerna till klientskapet i barnskyddet vara en **utdragen vårdnadstvist** där barnet kommit i kläm och socialarbetaren har en **misstanke om att barnet utsatts för föräldraalienation** eller socialarbetaren ska åtminstone kunna påstå att umgänget med den andra föräldern varit mycket problematiskt. Vårdnadstvisten ska ha pågått **minst 2 år**. En separation för oftast med sig konflikter i början och jag har därför satt en tidsgräns för att sälla bort de fall där separationen skett nyligen och familjen kanske är mitt i en konfliktfylld kris. De utvalda fallen ska också innefatta problem kring umgänget och vid urvalet har det varit tillräckligt att socialarbetaren med sin yrkeskompetens har misstänkt en föräldraalienation.

I socialarbetarteamet i den kommun som försåg mig med forskningsmaterialet, kom socialarbetarna tillsammans fram till vilka klientberättelser de ansåg kunde passa in på mina kriterier. Jag erhöll fyra barns klientberättelser, två flickor och två pojkar. Två av barnen är finskspråkiga och två av barnen är svenskspråkiga. Klientberättelsen utgör en del av den dokumentation som görs inom barnskyddet. Dokumentationen i den här kommunen utförs i CGI:s patient- och klientdatasystem Pro Consona. Klientberättelserna printades ut i sin helhet.

Orsaken till att jag valt socialarbetarens dokumentation i form av klientberättelser som forskningsmaterial, är att jag utgående från min arbetserfarenhet märkt att den skrivna texten i klientarbetet har en stor betydelse och utgör en viktig del av barnskyddets processer. I min inledning framkommer att jag i min avhandling strävar till att söka lösningar och min tanke är att en kvalitativ, tydlig dokumentation, skriven till klienten, samtidigt kunde visa eller öppna möjligheter till lösningar.

Jag har medvetet valt att inte ta del av den övriga dokumentationen i barnskyddet som finns på varje enskilt barn. Med övrig dokumentation avser jag bland annat barnskyddsanmälningar, beslut, brev, eller andra bilagor som rör barnet och som utgör en del av den dokumentation som görs kring ett barn med klientskap inom barnskyddet. Jag anser att det övriga materialet inte är relevant för min studie. Klientberättelserna är skrivna av socialarbetaren eller familjearbetaren och beskriver familjens vardag och livssituation medan ett beslut till exempel berättar vilka tjänster familjen fått eller ansökt om via barnskyddet. Barnskyddsanmälningar innehåller oron för familjen eller endast för barnet och är inte skrivna av barnskyddets socialarbetare eller familjearbetare. Det övriga materialet skulle säkert ha gett mig mera information om familjen och barnets levnadsförhållanden men skulle inte ha svarat på mina forskningsfrågor.

Jag har således inlett min forskningsprocess med insamlandet av ett ganska stort material som jag sedan utgående från mina forskningsfrågor studerat. Jag har därefter kunnat avlägsna material som inte är intressant för just den här studien. Det material som är bortvalt innehåller dokumentationer om bland annat föräldrarnas egna problem, ekonomiska frågor, beskrivningar av föräldrarnas konflikter sinsemellan samt juridiska frågor.

Mitt forskningsmaterial består av sammanlagt 462 sidor text i A4 format. De utvalda barnen har varit klienter inom barnskyddet en längre tid, varför det också samlats en ansevärd mängd dokumentation. I min forskning har det mindre betydelse hur många barns klientberättelser jag har, det väsentliga är själva dokumentationen, eftersom jag där hoppas hitta svar på mina forskningsfrågor. För att ännu försäkra mig om att mitt forskningsmaterial är relevant har jag läst igenom materialet och kodat det i en tabell. Kodningen har gått till så att jag först har namngivit de fyra barnen enligt, Flicka A, Pojke B, Flicka C och Pojke D. Därefter har jag använt mig av Richard Gardners åtta kriterier för föräldraalienation. Tabellen, *Gardners kriterier för föräldraalienation* återfinns som Bilaga 1 i slutet av min avhandling.

Mitt forskningsmaterial utgörs alltså av fyra barns klientberättelser. Jag har valt att kalla barnen enligt Flicka A, klientskapet i barnskyddet varat från det hon var 8 år till 15 år. Pojke B, klientskap i barnskyddet från 2 till 7 år, Flicka C, klientskap i barnskyddet från 9 till 11 år och Pojke D, klientskap i barnskyddet från 13 till 15 år. Två av barnen är finskspråkiga och två av barnen är svenskspråkiga. Klientberättelserna är skrivna på barnens modersmål. I min sammanställning och i mina exempel har jag valt att översätta de finskspråkiga anteckningarna. Översättningen från finska till svenska har även tjänat syftet att minska riskerna för igenkänning. I tre av mina fall var föräldrarna redan separerade då barnskyddets klientskap inleddes. I ett av fallen uppstod en barnskyddsoro redan innan separationen och klientskapet i barnskyddet var redan inlett då föräldrarna separerade. Jag kommer inte att desto närmare beskriva barnen eller familjerna på grund av att det då kan finnas risk för igenkänning.

I det program som användes för dokumentation, CGI:s Pro Consona, finns det färdiga rubriker under fliken, klientberättelse. De färdiga rubrikerna kan som exempel vara hembesök, palaver, kanslimöte, telefonsamtal, nätverksmöte, familjearbete och träff med barnet. Jag tänkte till en början att jag kunde använda dessa färdiga rubriker, men var tvungen att tänka om, då jag upptäckte att till exempel ett hembesök kunde involvera en träff med barnet och att barnet inte alltid var närvarande under rubriken familjearbete eller att barnet var närvarande men det fanns ingen dokumentation ifall någon hade specifikt talat med barnet. Jag valde att dela upp mina forskningsfrågor så att jag först läste igenom för att hitta barnet i klientberättelserna. Jag plockade ut all den text där antingen barnet

nämndes eller där barnet själv kom till tals. Jag skrev om den ursprungliga texten med detta material och blev därefter kvar med 154 sidor text (A4).

7.3. Analys av forskningsmaterialet

I min behandling av texten har jag räknat en dokumentation, som en anteckning gjord av socialarbetaren/ familjearbetaren med en ny rubrik och ett nytt datum. Varje enskild dokumentation är sedan granskat med tanke på barnets synlighet. En dokumentation kan ge flera olika siffror, det vill säga en dokumentation kan innefatta både träff med barnet (4), socialarbetaren tar barnet till tals (2) och föräldern tar barnet till tals (1). I en dokumentation har jag dock räknat en siffra endast en gång, det vill säga även om socialarbetaren tar barnet till tals flera gånger inom samma dokumentation så räknas den endast en gång. För de barns del där det finns syskon har jag valt att också ta med synliggöranden som berör barnen utan att ett visst barn är specifikt omnämnt. Jag har dock valt bort den dokumentation som berör ett specifikt syskon.

Följande tabell åskådliggör det ursprungliga materialet i sidantal per barn samt sidantalet per barn efter utplockningen av den dokumentation där barnet nämndes. Därefter har jag även åskådliggjort det totala antalet dokumentationer i den ursprungliga texten samt antalet dokumentationer där barnet nämns.

Barnet (antal barn i familjen) Ålder då barnet haft klientskap i barnskyddet	Flicka A 1/4 barn 8-15 år	Pojke B 1/1 barn 2- 7 år	Flicka C 1/1 barn 9- 11 år	Pojke D 2/2 barn 13-15 år	TOTALT
Dokumentationens sidoantal (A4)	248 sidor	51 sidor	71 sidor	92 sidor	462 sidor
Dokumentationens sidoantal efter omskrivningen	75 sidor	26 sidor	35 sidor	18 sidor	154 sidor
Antal dokumentationer i den ursprungliga texten	489 st	101 st	153 st	156 st	899 st
Antal dokumentationer där barnet omnämns	247 st	61 st	86 st	76 st	470 st
Andelen dokumentationer där barnet omnämns	247/ 489 (50,5%)	61/ 101 (60,4%)	86/ 153 (56,2%)	76/ 156 (48,7%)	470/ 899 (52,3%)

Tabell 1. *En kvantitativ beskrivning av forskningsmaterialet*

Jag har kategoriserat, genom att färga enligt på vilket sätt barnet blir synligt eller delaktigt i klientberättelsen. Materialet gav mig följande fem tydliga kategorier, föräldern tar barnet till tals, socialarbetaren tar barnet till tals, barnet är närvarande, träff med barnet och någon annan tar barnet till tals. I tabell 2 åskådliggörs på vilket sätt de fyra barnen har synliggjorts i sina respektive klientberättelser.

Barnet noteras	Flicka A n = 247	Pojke B n = 61	Flicka C n = 86	Pojke D n = 76
Föräldern tar barnet till tals	124	35	61	52
Socialarbetaren tar barnet till tals	107	28	28	19
Barnet är närvarande	19	3	4	0
Träff med barnet	46	9	14	3
Barnet nämns av någon annan	39	31	16	11

Tabell 2. Barnets synlighet i klientberättelsen

Med beaktande av mina forskningsfrågor har jag fokuserat på de senare kategorierna, det vill säga träff med barnet och barnet nämns av någon annan.

Följande exempel belyser hur en dokumentation kan se ut där **föräldern tar barnet till tals**. Exempelen är omärande för att eventuell igenkänning inte ska vara möjlig.

”Mamma säger att hon känner sig uppgiven då inget går framåt och hon inte fått se sitt barn på flera månader” I detta exempel är det pappan som utövar alieneringen och hindrar mamman från att träffa sitt barn. Ett annat exempel ur samma kategori, men där mamman utövar alienationen, kan se ut enligt följande: *”Mamma förklarar att pappa egentligen aldrig brytt sig om barnet, utan endast använt barnet för att komma åt att göra mamma illa”*. Mamman kan inte se barnets behov av sin andra förälder, inte heller reflektera över situationen ur barnets perspektiv. I det här fallet var det tydligt att mamma hade påverkat barnets åsikt och barnets känslor gentemot sin pappa med följden att barnet vägrade träffa sin pappa.

Kategorin **socialarbetaren eller familjearbetaren tar barnet till tals**, kan belysas med följande exempel; *"Socialarbetaren ber mamma beskriva hur barnet mår och beter sig efter att han träffat sin pappa"*. Mamma för starkt fram att barnet mår psykiskt dåligt och beter sig mycket avvikande efter sina träffar med pappa. Mamma vägrar dock ta emot den hjälp som erbjuds henne och barnet efter träffarna, vilket ledde till att mammas utsago ifrågasattes då ingen annan hade sett barnets avvikande beteende. Ett annat exempel är socialarbetarens försök i ett möte med föräldrarna att sätta ord på det som händer i familjen. *"Socialarbetaren konstaterade att barnet blivit i kläm mellan sina föräldrar och att barnet upplever att det inte är tillåtet att visa för mamma att man tycker om sin pappa och vise versa"*. Socialarbetaren strävar efter att få fram barnets synvinkel, för att ge föräldrarna en möjlighet att se hur deras agerande påverkar deras barn.

Den tredje kategorin, **barnet är närvarande**, betyder att barnet till exempel är hemma då socialarbetaren gör hembesök, men att socialarbetaren inte pratar enskilt med barnet. Följande exempel beskriver en sådan situation: *"alla barnen var hemma, de tittade in i köket då de kom från skolan och gick sedan raka vägen in på sina rum"*. Det finns ingen dokumentation som berättar att socialarbetaren skulle ha gått in till barnen på deras rum eller pratat med något av barnen. Ifall en sådan anteckning skulle ha gjorts, skulle dokumentationen kategoriserats som träff med barnet. Ett annat exempel på kategorin, barnet är närvarande är: *"Familjearbetarna var på hembesök hos mamma. Alla barnen var hemma. Barnen spelade datorspel, hemmet var städat och barnens rum var i ordning. Pappa säger att det är trivsammare då det är städat"*. Min erfarenhet säger att i det här fallet har familjearbetaren talat med eller åtminstone talat till barnet men detta är av någon orsak inte dokumenterat.

Den fjärde kategorin, **träff med barnet**, är med tanke på forskningsfrågan om barnets synlighet, den viktigaste och också den kategori som jag alltså kommer att granska närmare. Då det handlar om barnets delaktighet så är det inte möjligt att barnet är delaktigt ifall barnet endast nämns eller endast är närvarande utan att socialarbetaren talar direkt med barnet och att barnets åsikter eller egna ord på något sätt framkommer. Följande exempel beskriver hur en träff med barnet har dokumenterats: *"Barnet berättar för socialarbetaren att han haft roligt med pappa. Pappa snarkade på natten och barnet hade sökt sin ficklampa. Barnet säger det inte var svårt att somna med pappa och att han inte*

hade ledsamt efter mamma. Barnet säger att nästa gång ska jag också bli över natten hos pappa". Socialarbetaren träffar barnet för att få en uppfattning om hur barnet uppfattar sitt umgänge med pappa. I det här fallet försöker mamma hindra umgänget mellan pappan och barnet och menar att barnet hyser rädslor för sin pappa. I socialarbetarens träff med barnet framkommer inga rädslor hos barnet. Barnet pratar öppet och ivrigt med socialarbetaren om sitt veckoslut med pappa och om allt vad de hade gjort tillsammans. Barnets berättelse och mammans berättelse blev här mycket motstridiga.

Ett annat exempel på **träff med barnet** är: *"Barnet var i sitt rum, låg på sängen och läste Kalle Anka. Familjearbetaren pratade en stund med barnet. Barnet säger att det är tråkigt att prata, men svarade ändå. Barnet berättade att hon har saknar båda sina föräldrar då hon hamnar vara borta turvis från dem. Barnet sa att det är bra att inte behöva höra föräldrarnas strider. Barnet var allvarligt och tystlåtet".* I dokumentationen framkommer barnets tankar och känslor, vilket kan vara viktigt att ta till tals med föräldrarna. Familjearbetaren dokumenterade även sin egen tolkning av barnets sinnesstämning, allvarlig och tystlåten. I dokumentationen uteblev dock familjearbetarens svar till barnet, även om familjearbetaren högst sannolikt svarat och sagt något till barnet och inte lämnat barnet ensamt med sina tankar och känslor.

I följande exempel träffar socialarbetaren barnet på socialbyrån. Barnet har inte träffat sin mamma på flera månader. *"Socialarbetaren konstaterar att mamma är orolig eftersom hon inte sett barnet på länge och då barnet inte heller svarat i telefonen. Barnet svarar att mamman (barnet använder mammas förnamn) inte behöver oroa sig och att hon kan sluta oroa sig för barnet har allt bra. Barnet berättar att då hon var liten så skötte hennes mamma så dåligt om henne, skrek och lämnade kvar barnet till sist på dagis. Barnet säger att det inte är så viktigt att träffa mamman och att det finns viktigare saker i barnets liv än att besöka mamman".* Ur dokumentationen kan inte läsas vad socialarbetaren svarade efter barnets uttalande. Det som dokumenterats visar på att barnet blivit påverkat att tänka dåliga saker om sin mamma även om relationen tidigare varit bra.

I den femte och sista kategorin tas **barnet till tals av någon annan**, det vill säga inte av en förälder eller av socialarbetaren. Till den här kategorin hör bland annat dokumenterade uttalanden från barnets lärare, psykolog, läkare eller far- och morföräldrar. Som exempel ur dokumentation på att barnet tas till tals av någon annan kan vara följande: *"Psykologen*

för fram att barnet sagt att hon är rädd då föräldrarna strider och att hon har motstridiga känslor angående på vems sida hon ska vara". Ur dokumentationen framkommer att en del av dessa uttalanden är gjorda till socialarbetaren per telefon, liksom det psykologen uttalar här ovan. En del av uttalandena görs i en nätverkspalaver liksom följande exempel: *"Barnläkaren, (läkarens namn) konstaterar att barnet kan komma in på sjukhuset för observation efter följande pappaträff för att man ska kunna följa upp hennes symptom".* Läkarens förslag var här ämnat som en lösning för att lugna den oroade mamman som var övertygad om att barnet fick allergiska symptom efter att ha haft umgänge med sin pappa. Den femte kategorin kommer att synas närmare i relation till min andra forskningsfråga samt till mina tankar kring det multiprofessionella arbetets betydelse i sökandet efter lösningar.

8 Resultat och slutsatser

Efter att ha kodat hela materialet kunde jag konstatera att samtliga fyra barns klientberättelser till sitt innehåll uppfyllde helt eller delvis Gardners åtta kriterier för föräldraalienation (se bilaga 1) Detta utgjorde en viktig grund för min fortsatta analys.

Efter en andra genomgång av forskningsmaterialet kunde jag konstatera att i relation till allt det som dokumenteras om ett barn med klientskap i barnskyddet, så är den andel av dokumentationen som berör barnet förhållandevis liten (462/154 eller 33,3%), ungefär mätt i sidantal, en tredjedel av all dokumentation. Det kan bero på problematiken, som ju är vuxenrelaterad. I sådana fall där det förekommer en vårdnadstvist, ägnar socialarbetaren initialt mycket tid åt att försöka få föräldrarna att komma överens och att på så sätt få situationen normaliserad och barnets trygga vardag återställd. Det är inte ovanligt att detta arbete tar tid och att det kan göras flera försök till överenskommelser innan det står klart att konflikten är patologisk (Auvinen m.fl., 2002).

Min egen hypotes, innan forskningsmaterialets genomgång, var att barnskyddets dokumentation för just den här typen av klienter är mycket inriktade på de vuxna och att

barnet blir osynligt, kanske till och med lite bortglömt. Jag kan nu konstatera att jag delvis hade rätt men delvis hade jag också fel. Mitt forskningsmaterial minskade radikalt från 462 sidor till 154, då jag endast plockade ut de dokumentationer där barnet nämndes. Eftersom min forskning inte fokuserar på den delen av materialet där barnet inte nämns, har jag valt att inte närmare granska den delen av forskningen. Barnskyddets arbete är präglad av en helhetssyn och det är självklart att en del av barnskyddets arbete ska rikta sig till föräldrarna, inte enbart till deras föräldraskap. Gränsen mellan föräldrarnas egna utmaningar och deras föräldraskap är diffus och flera faktorer påverkar varandra och går in i varandra. Som exempel kan nämnas en förälder med stora ekonomiska svårigheter är stressad och orolig och detta påverkar naturligtvis förälderns förmåga och orkande att vara förälder.

Mitt forskningsmaterial begränsar sig till endast fyra barns klientberättelser. Det gör att det inte går att dra några allmängiltiga slutsatser utgående från forskningsmaterialet. Detta utgör dock inget hinder för att vissa frågor lyfts upp och att vissa intressanta aspekter diskuteras. Under processens gång har jag fått bekräftat att föräldraalienation är ett komplext fenomen och de psykiska följderna är mycket allvarliga, speciellt för barnet. Socialarbetarens möjligheter att påverka barnets situation är begränsade och det verkar som om det arbete som görs är vuxenfokuserat. Genom hela min avhandling har jag letat efter lösningar eller möjligheter till utveckling när det gäller att arbeta med barn och deras föräldrar där det förekommer föräldraalienation.

I min avhandling stiger vissa aspekter fram, som möjligheter till ett arbete mot förändring för det enskilda barnet. En av dessa aspekter är **ökad kunskap** i vad föräldraalienation är och på vilket sätt den påverkar de involverade. Det behövs också kunskap i vad som är skyddande faktorer, det vill säga vilka barn som inte lika lätt påverkas av alienationsförsöken. I de klientberättelser som jag granskade framkom det tydligt att barnen var utsatta för föräldraalienation. Jag kunde konstatera att begreppet föräldraalienation användes i dokumentationen två gånger och i båda fallen var det föräldern som använde begreppet. ” *Pappa berättade att han läst en artikel om föräldraalienation och att han känner igen mamman i artikeln och upplever att mamman alienerar barnet från honom och från hans släktingar*”. Socialarbetaren använder sig inte av begreppet föräldraalienation utan håller sig till att tala om barnets rättighet till båda

föräldrarna. Vad beror socialarbetarens eventuella försiktighet på? En förklaring kan vara att det finns brister i socialarbetarens kunskap om vad föräldraalienation är och vilka kriterier som behöver uppfyllas. En annan förklaring kan vara att det finns en osäkerhet på ifall den alienerande föräldern trots allt har rätt i att den andra föräldern är farlig eller har andra egenskaper som kan skada barnet. Denna förklaring skulle tyda på att det kan finnas en brist på verktyg, det vill säga hur barnskyddets socialarbetare ska bedöma den utsatta föräldrarnas föräldraskap. Socialarbetaren kan också iaktta en viss försiktighet i att ta ställning. Det betyder att ifall socialarbetaren skulle anse att en förälder utsätter sitt barn för alienation så är det ett starkt ställningstagande mot den utövande föräldern. Socialarbetarens uppgift vid svårare vårdnadstvister är allmänt att hålla sig neutral och inte ta ställning. I bedömningen om det förekommer föräldraalienation står barnskyddets socialarbetare ofta ensam, vilket gör att ansvaret blir tungt på en person och på en myndighet. Som framkom i dokumentationen och vilket bekräftas i litteraturen, så kan även den utsatta föräldern agera osakligt, bemöta barnet med ilska och irritation, vilket vanligtvis förvärrar situationen och gör bedömningen ännu mera utmanande. Det står väl ändå klart att det krävs mera kunskap ute på fältet om föräldraalienation, hur den ska identifieras och vad den innebär för de som utsätts, både barn och vuxna. Som socialarbetare borde vi bli modigare med att ta även detta fenomen till tals och att våga använda dess riktiga namn. Vi behöver få en kunskapsspridning rörande fenomenet föräldraalienation, lite på samma sätt som familjevåld eller våld i nära relationer har förts fram under det senaste årtiondet.

Ur Tabell 2, Barnets synlighet i klientberättelsen och kategorin **föräldern tar barnet till tals**, har alla fyra barn fått den högsta siffran. Detta kan bero på att dokumentationen vanligtvis är skriven så att föräldern säger, eller föräldern berättar något där barnet omnämns. Då dokumentationen läses i sin helhet, i sitt sammanhang, så är det högst sannolikt att socialarbetaren har ställt en fråga till föräldern, men själva frågan är inte dokumenterad. Socialarbetaren som dokumenterat har fokuserat på endast svaret och utelämnat sin fråga. I dokumentationen blir det tydligt att då **föräldern tar barnet till tals**, är det inte för att beskriva själva barnet utan snarare för att berätta något om relationen mellan förälder och barn. Den förälder som utövar föräldraalienationen för fram barnets rädslor för den andra föräldern eller den andra föräldrarnas dåliga bemötande av barnet. ” *Mamma berättar att barnet inte vill träffa sin pappa. Hon säger att hon är*

rädd för sin pappa. Barnet är helt bra före träffen men mår sedan dåligt ungefär en vecka efter träffen". Ett annat exempel på hur föräldern tar barnet till tals är då den alienerade pappan träffat sitt barn och berättar följande för socialarbetaren: *"Jag träffade mitt barn idag, han upprepade flera gånger att han inte ville vara med mig för att jag har slagit honom full med blåmärken och sår"*. Barnets uttalande äger ingen grund, men är ett tydligt tecken på hur barnet påverkas av föräldraalienationen och hur barnets uppfattning om att den andra föräldern är en dålig förälder blir en sanning för barnet (jfr. Warshak, 2012).

Socialarbetaren tar barnet till tals, nästan utan undantag för att lyfta fram barnets perspektiv och att försöka påminna föräldrarna om vikten av att komma överens för att undvika att barnet far illa. *"Socialarbetaren upprepade sin fråga ifall mamma kunde tänka sig vara redo att samarbeta med pappa så att barnets situation kunde förbättras. Mamma svarade att hon inte orkar. Mamma säger att hon måste jobba och har inte tid med onödiga möten"*

Dokumentationen, vad gäller att **barnet är närvarande**, visar att socialarbetaren/familjearbetaren är medveten om barnets närvaro och undviker att utsätta barnet för mera konflikter, eller att behöva lyssna till diskussioner som inte barnet ska behöva utsättas för. I så gott som samtliga fall där barnet varit närvarande har det varit oplanerat, barnet har kommit hem från skolan eller föräldern har tagit barnet med till ett möte utan att det varit överenskommet.

Mitt forskningsmaterial i sin helhet visade att barnet inte glömdes bort. Barnet beaktades både som närvarande och frånvarande och omnämndes av både föräldrar och socialarbetare samt av andra samarbetspartners, men den dokumentation där socialarbetaren eller familjearbetaren träffade barnet var oroväckande liten. Därtill var den dokumentation som gjordes från träffarna med barnet ganska knapphändig och barnets egna åsikter, känslor och tankar framkom i mycket liten utsträckning.

Följande exempel beskriver hur familjearbetarna försöker ge barnet en känsla av sammanhang genom att förklara varför de kommer hem till familjen och träffar barnet. *"Familjearbetarna frågar av barnet om hon vet varför familjearbetarna kommer hem till familjen. Flickan svarade att hon inte riktigt vet. Föräldrarna har nog förklarat men hon har inte förstått eftersom de har gett olika förklaringar. Familjearbetaren berättade att*

flickan är klient i barnskyddet och barnskyddets uppgift är att försäkra sig om att barn inte mår dåligt eller är utsatta för jobbiga saker då deras föräldrar har problem eller strider mycket". Exemplet visar hur otydlig och obegriplig vardagen kan bli för dessa barn som lever i konflikten mellan sina föräldrar och där föräldrarna inte har förmåga att se barnets behov, inte heller har förmåga att se situationen ur barnets synvinkel. Genom att barnet får information görs han eller hon samtidigt delaktig. I nästa exempel gör familjearbetarna barnet delaktigt genom att använda sig av känslkort och på det sättet stöda barnet att sätta ord på sina känslor och att uttrycka känslor som är kopplade till barnets livssituation. "Familjearbetaren träffade barnet. Familjearbetaren hade Nalle-korten med. Barnet fick välja ett kort som beskriver när mamma och pappa är glada, arga och ledsna. Barnet valde ett kort med en arg och skrikande nalle och sa att det var pappa, men att pappa ändå tycker om mig. Barnet berättade att det inte syns på pappa om han är ledsen, men pappa har ibland sagt att han är ledsen. Barnet valde ett kort åt sig själv och berättade att hon blir arg om någon retas". Korten hjälpte barnet att prata om känslor och att koppla olika känslor till olika händelser i vardagen. På så sätt blev barnet synligt och delaktigt genom sin egen berättelse om sina egna upplevelser känslor och tankar.

Vad gäller socialarbetarens eller familjearbetarens träffar med barnet spelar även barnets ålder en roll. Pojke B var endast två år då klientskapet i barnskyddet inleddes och träffarna med barnet (9 st) är då han var 5-7 år. Den andra pojkens låga siffra (3 st) träffar med barnet kommer sig av att pappan på alla tänkbara sätt försökte hindra kontakten till barnet, inte enbart vad gällde mamma utan också vad gällde barnskyddets socialarbetare.

Barnets synliggörande genom att **någon annan tar barnet till tals** visar på att barnskyddets socialarbetare samarbetar med andra yrkesgrupper i ett multiprofessionellt samarbete samt med personer ur barnets eget nätverk. Största delen av den dokumentationen där barnet nämns (154 sidor), handlar om att någon kontakter barnskyddet och förmedlar information om barnet eller om familjens situation. Följande exempel beskriver hur någon annan tar barnet till tals genom att informera barnskyddets socialarbetare: "Skolkuratoren meddelar att hon träffat flickan några gånger, men att flickan endast svarar på frågor och ingen växelverkan eller diskussion uppstår. Skolkuratoren upplever att hon inte får kontakt med flickan och att flickan uttryckt att hon inte vill träffa skolkuratoren". I situationer som denna kan det hända att skolkuratoren inte

längre träffar flickan. Barnskyddets socialarbetare har inte mera verktyg än skolkuratoren för att motivera ett barn till samtal eller samarbete. Socialarbetaren har sammankallat till nätverksmöten, där det enligt dokumentationen har deltagit personer från olika myndigheter och enheter. Enligt dokumentationen har var och en bidragit med sin egen andel och gett sin egen information, men dokumentationen visar inte på att det skulle förekomma en multiprofessionell samverkan där man strävar till ett gemensamt mål eller där man skulle arbeta tillsammans och dela helhetsansvaret.

En annan aspekt mot förändring för barnet och hans eller hennes livssituation är ett ökat **fokus på barnet**, där socialarbetaren arbetar direkt med barnet som en del av barnets rätt till delaktighet. Min egen hypotes, innan forskningsmaterialets genomgång, var att barnskyddets dokumentation för just den här typen av klienter är mycket inriktade på de vuxna och barnet blir osynligt, kanske till och med lite bortglömt. Socialarbetaren försöker påverka de vuxna genom att ta barnet till tals och försöka hjälpa föräldrarna att se sitt barns situation ur barnets synvinkel. Detta verkar dock inte lyckas. Enligt den tidigare forskningen (Hannuniemi, 2015) framkom det att en betydande andel av föräldrarna som utövar alienation lider av psykiska störningar eller missbruksproblematik. Hör dessa föräldrar till en grupp där mentalisering, det vill säga att förstå sina egna och andras inre tankar, är en utmaning som gör att dessa föräldrar inte har förmåga att se situationen ur barnets perspektiv? Den utövande föräldern kan därtill ha en bakgrund av anknytningsproblematik som inverkar på föräldrarnas förmåga att se barnets inre värld. Hannuniemi för starkt fram att rättsväsendet borde göras smidigare så att behandlingstiderna i barnärenden skulle bli kortare och därtill skulle en lagstadgad obligatorisk psykiatrisk utredning eller bedömning av föräldrarnas psykiska hälsa kunna tillföra viktig kunskap i avgörandet av dessa vårdnadstvister.

Genom litteraturen och de fallbeskrivningar jag stött på i kombination med mitt forskningsmaterial kan jag konstatera att det är en stor utmaning att påverka den alienerande föräldern, vilket gör det mycket svårt att påverka barnets situation. Barnskyddets socialarbetare eller familjearbetare kan i sitt arbete med barn mera medvetet beakta och prioritera det direkta arbetet med barnet. Dessa barn behöver få en känsla av sammanhang som verktyg för att förebygga psykisk ohälsa och marginalisering senare i livet. Genom att öka barnets förståelse för sin situation, även om den inte direkt

kan påverkas, blir barnets vardag mera begriplig och även hanterbar. Barnet får en känsla av att inte vara ensamt och att det finns resurser som arbetar för en förändring. Socialarbetarens arbete med barnet ger barnet en meningsfullhet i vardagen.

En tredje aspekt kunde vara ett effektiverande av den multiprofessionella samverkan som skulle innebära att både barn- och vuxenorienterade enheter arbetade tillsammans mot ett gemensamt mål. Borde då de professionella i en multiprofessionell samverkan fokusera mera på de utsatta barnen och ge dem verktyg och förståelse för den situation de lever i? Ett utvecklande av samverkan mellan olika professioner skulle kunna öka möjligheterna att påverka och nå förändring både för det utsatta barnet men även för den förälder som utövar alienationen och den förälder som blir utsatt. Jag vill åter dra paralleller till de arbetsmetoder som utarbetas till exempel angående våld i nära relationer och där man redan använder sig av multiprofessionellt samarbete samt även metoder som riktar sig direkt till barnet (som exempel MARAK och Trappan). De professionella behöver ha en gemensam plan, en enad front för att kunna påverka och nå en förändring. Jag anser också att professionella behöver arbeta målinriktat och med ett ganska auktoritärt handlingsätt.

Ett tidigare igenkännande av fenomenet föräldraalienation kunde göra det lättare att utveckla **förebyggande interventioner och åtgärder** som den fjärde aspekten. Man kan konstatera att en svår föräldraalienation som fått fortgå över tid är mycket svår att påverka oberoende av insatser. En tidig identifikation kräver kunskap om fenomenet och förebyggande resurser. Även om det redan finns olika stödfunktioner i vårt samhälle vilka riktar sig till föräldrar som separerar så borde det noggrannare bedömas de riskfyllda separationerna som en förebyggande åtgärd. För att kunna se riskerna vid en separation så krävs det mera kunskap om vad riskerna är och resurser för att kunna påverka så att konflikter inte blir patologiska. I flera fall är det säkert så att ett alienerande beteende kan identifieras redan före separationen. En förebyggande åtgärd är också att stöda föräldrarna att hålla fast vid umgänget. Ett barn som bor vecka/vecka hos sina föräldrar är mycket svårare att alienera än ett barn som träffar sin förälder mera sällan. Stödfunktionerna och servicen i kommunerna borde ha tillräckliga alternativ och resurser för att upprätthålla ett umgänge som exempelvis, stödda byten eller stödda träffar mellan förälder och barn.

Den femte aspekten som steg ur min studie var **dokumentationens betydelse**. De klientberättelser som jag granskade beskrev barnets och familjens vardag och livssituation. Det förblev diffust vad syftet med socialarbetarens eller familjearbetarens arbete var. Om jag hade haft tillgång till barnens klientplaner kunde kanske målsättningen med klientskapet ha framkommit tydligare. En skriven text kan ha förmåga, till och med makt, att påverka sin läsare och en dokumentation som riktar sig till en förälder och för fram barnets perspektiv och barnets bästa, kunde kanske påverka en alienerande förälders handlingar eller åtminstone ge honom eller henne en tankeställare.

9 Etiska reflektioner och diskussion

Jag är medveten om de utmaningar som mitt forskningsmaterial fört med sig. Klientberättelser som källa i forskningssyfte är ofta problematiskt, vilket beror på konflikten som uppstår mellan det vardagliga arbetet och forskningsarbetet eftersom dokumentering är något som görs inom ramen för arbetet, inte i forskningssyfte. Ett skrivet dokument uppkommer genom skribentens tolkning och forskaren måste beakta både dokumentationsprocessen och det sociala sammanhanget. Under forskningsprocessen, speciellt under analysskedet är det viktigt att vara medveten om den dubbelroll som uppstår då barnskyddets socialarbetare samtidigt ska vara forskare och forskningsmaterialet består av socialarbetarens dokumentation. (jfr. Kääriäinen, 2003)

En avhandling som bygger på klientberättelser från barnskyddet, det vill säga sekretessbelagda och känsliga uppgifter kräver att de etiska principerna noggrant efterföljs. De etiska principerna handlar om frivillighet, integritet, konfidentialitet och anonymitet som gäller de personer som blir delaktiga i forskningen. Det är viktigt att värna om att ingen av deltagarna kommer till skada eller utsätts för obehag på grund av sin medverkan. Forskningsmaterialet är konfidentiellt och har uppbevarats under forskningsprocessen i låsta utrymmen. Forskningsmaterialet har enbart används i

forskningssyfte i denna avhandling och kommer därefter att omgående förstöras tillsammans med alla anteckningar. (Bryman, 2016)

Jag har regelrätt, enligt anvisningarna från forskningsetiska delegationen, ansökt om forskningstillstånd där det framkommer vilken typ av material jag kommer att behöva i min forskning. Jag är medveten om att fenomenet föräldraalienation inte är så vanligt förekommande, vilket innebär att jag i min presentation av mitt forskningsmaterial, måste vara införstådd med det faktum att det kan finnas en risk för igenkänning. På grund av risken för igenkänning har jag därför tagit mig rätten att ändra om alla beskrivningar av olika konkreta händelser relaterade till klientberättelserna som omnämns i min avhandling. Mitt forskningsmaterial har bestått av sekretessbelagt material av ytterst känslig karaktär. Under arbetets gång i forskningsprocessen har jag med yttersta försiktighet handskats med mitt forskningsmaterial. Jag har översatt mitt material, ändrat könet på barnet eller valt att enbart tala om barnet, inte om pojke eller flicka samt utelämnat specifika beskrivningar av barnen och deras familjer i mitt material för att undvika igenkänning. Jag har strävat till att omsorgsfullt och noggrant studera mitt material samt återge mina resultat efter noggrant övervägande, med ansvar för att skydda barnen och deras familjer genom att eliminera möjligheterna till igenkänning (Forskningsetiska delegationens anvisningar, 2012).

Mina respondenter eller undersökningsdeltagare har inte medverkat aktivt utan uppgifterna som är intressanta för min forskning har hämtats ur ett befintligt myndighetsregister. Jag har fått tillgång till uppgifterna genom ett godkänt forskningstillstånd samt genom en socialarbetare med tillgång till myndighetsregistret och med kunskap om vilka klientfall som passar min forskning.

Jag är, vilket tidigare framkommit, mest intresserad av barnets situation och anser att det inte skulle vara etiskt rätt att intervjua barnen och därför har jag gjort beslutet att endast använda mig av klientberättelser. En intervju med barnet utan att ändå kunna påverka barnets situation eller åstadkomma en förändring i barnets levnadsförhållanden, anser jag inte skulle vara etiskt korrekt. Problematiken är också av sådan art att barnet skulle kunna utsättas för obehag och hamna i en lojalitetskonflikt.

En av de största utmaningarna i min forskningsprocess är dubbelrollen, det vill säga att som socialarbetare inom barnskyddet samtidigt granska och studera ”sina egna verktyg”, klientberättelserna. Det utmanande var att förhålla sig till den skrivna texten så att endast det som stod skrivet var väsentligt och att avhålla sig från att som socialarbetare fundera bakom texten, göra tolkningar och spekulera i det som inte var skrivet. En del av dokumentationen hade stora brister och det var svårt att inte fördöma eller kritisera sina kolleger samtidigt som socialarbetaren inom mig visste att bristerna beror på resurs- och tidsbrist.

I en vidare forskning skulle det vara intressant, samt fylla en viktig funktion att studera konkreta behandlingsformer för både barn och vuxna. Det finns redan en uppsjö av olika metoder att tillämpa med barn och vuxna med olika utmaningar och nya metoder skapas hela tiden. Föräldraalienation som fenomen är utmanande men så är också våld i nära relationer/ familjevåld, missbruk och psykisk ohälsa. Ökad kunskap ger mera verktyg och öppnar möjligheter till förebyggande insatser och reparerande interventioner. En annan intressant forskning kunde vara det forskningsmaterial jag i den här studien lämnade bort, det vill säga nästan 2/3 av klientberättelserna. Kunde man i det materialet hitta lösningar eller serviceformer som skulle förändra familjernas livssituation? Kunde man hitta relevanta samarbetspartners som kunde bidra med värdefull kunskap eller viktiga insatser på vuxennivån? I rådande tider då barnskyddet i hela landet har svårt att rekrytera behöriga socialarbetare skulle det vara på sin plats att granska barnskyddets tjänsteutbud och fundera över om en del av tjänsterna kunde ges i samverkan med andra myndigheter eller enheter och på så sätt frigöra resurser för barnskyddets socialarbetare.

Genom hela min avhandling har jag sökt efter mera kunskap om fenomenet föräldraalienation samt strävat till att återge den kunskapen i min avhandling. Jag har velat bära barnet med mig genom forskningsprocessen och hålla ett lösningsinriktat perspektiv. Jag anser att jag lyckats fånga en del aspekter som kunde förbättra dessa barns och familjers livssituation samt ge socialarbetaren handlingsutrymme och påverkningsmöjligheter inför ett mycket utmanande fenomen.

” Ett barn som är utsatt för föräldraalienation får sina vingar skadade och sina rötter förstörda ”

Källförteckning

Aaltonen, A. K. m.fl. (2007). Lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke. Uppdaterad 2009.

Aaltonen, A. K. (2009). *Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa*. Edita Prima Oy, Helsinki.

Alveson, M., & Sköldberg K. (2017). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Studentlitteratur.

Antonovsky, A. (2018). *Hälsans mysterium*. Natur och Kultur. Stockholm

Apuaeroon.fi. Oppaat ja materiaalit. <https://apuaeroon.fi/info/oppaat-ja-materiaali/> (hämtad den 13.4.2020)

Areskoug, N.G. (2011). Föräldraalienation och psykosocial barnmisshandel. *Inre och yttre verklighet*, 36.

Auvinen, M. (2006). *Huoltoriidat tuomioistuimissa: sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana*. Suomalainen lakimiesyhdistys.

Auvinen, M., Litmala, M., Salminen, S., & Valjakka, E. (2002). Lapsen asema erossa. *Helsinki: WSOY Lakitieto*.

Baker, A. J., & Eichler, A. (2016). The linkage between parental alienation behaviors and child alienation. *Journal of Divorce & Remarriage*, 57(7), 475-484.
<http://dx.doi.org/10.1080/10502556.2016.1220285>

Baker, A. J. L. & Sauber, S. R. (2013). *Working with alienated children and families: A clinical guidebook*. New York: Brunner-Routledge

Barnskyddslagen (417/2007). <https://www.finlex.fi/sv/laki/smur/2007/20070417> (hämtad 29.2.2020)

Bergnehr, D. (2019). Barnperspektiv, barns perspektiv och barns aktörskap - en begreppsdiskussion *Nordisk Tidsskrift For Pedagogikk Och Kritik*, 5, 49-61.
<https://doi.org/DOI 10.23865/ntpk.v5.1373> (hämtad 1.3.2020)

- Bone, J. M., & Walsh, M. R.** (1999). Parental alienation syndrome: How to detect it and what to do about it. *Florida Bar Journal*, 73(3), 44-48.
- Bowlby, J.** (2010). *En trygg bas: kliniska tillämpningar av anknytningsteorin*. Natur & kultur.
- Broberg, M., Hagström, B., & Broberg, A.** (2012). *Anknytning i förskolan: vikten av trygghet för lek och lärande*. Natur & Kultur.
- Bryman, A.** (2016). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje upplagan. *Stockholm: Liber AB*.
- Crawford, K.** (2011). *Interprofessional collaboration in social work practice*. Sage.
- Danermark, B., Germundsson, P., Englund, U., & Lööf, K.** (2009). Samverkan kring barn som far illa eller riskerar att fara illa. En formativ utvärdering av samverkan mellan skola, socialtjänst, polis samt barn-och ungdomspsykiatri. Örebro universitet.
- Denscombe, M.** (2009). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Studentlitteratur.
- Edwards, A.** (2009). Relational agency in collaborations for the well-being of children and young people. *Journal of Children's Services*. 4(1), 33-43
- Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna** (2010). https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SWE.pdf (hämtad 29.2.2020)
- FN:s FN:s konvention om barnets rättigheter** (1989). <http://lapsiasia.fi/sv/lapsen-oikeudet/> (hämtad 29.2.2020)
- Forss, A. & Säkkinen, S.** (2018). Lapsen elatus ja huolto sekä isyyden selvittäminen 2018. *Tilastoraportti, 11*, 2019.
- Fridolf, M.** (2001). *Samarbete- en arbetsform för de särskilt utsatta*. *Stockholm: Socialstyrelsen*.
- Forskningsetiska delegationens anvisningar** (2012). God vetenskaplig praxis och handläggning av misstankar om avvikelser från den i Finland https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf (hämtad 15.5.2020)

Föräldraguide (2017). Information och stöd för barnfamiljer i skilsmässa . Ensi- ja turvakotien liitto.

Gardner, R. A. (2002). Parental alienation syndrome vs. parental alienation: which diagnosis should evaluators use in child-custody disputes? *American Journal of Family Therapy*, 30(2), 93-115.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 88/2018 vp.
<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2018/20180088> (hämtad 18.1.2020)

Hellbom-Sjögren, L. (2012). *Barnets rätt till familjeliv–25 svenska fallstudier av föräldraalienation.*

Hellblom- Sjögren, L. (2019). När barnet säger 'jag vill inte träffa mamma/pappa'.
<https://avskildabarn.se/2019/12/12/nar-barnet-sager-jag-vill-inte-traffa-mamma-pappa/>
(hämtad 13.4.2020)

Henricson, M. (2017). *Vetenskaplig teori och metod: från ide till examination.* Studentlitteratur. Lund.

Häkkänen-Nyholm, H. (2010). Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteessa. *Duodecim*, 126(5), 499-505.

Häkkänen-Nyholm, H., Laajasalo, T., & Tuuri, T. (2013). *Lapsen vieraannuttaminen vanhemmasta: toimintatavat ja niiden vaikutus lapsen ja vanhemman hyvinvointiin.* (PsyJuridican tutkimusjulkaisuja; Vuosikerta 1). Espoo: PsyJuridica.

Justitieministeriet (2013). Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011- 31.12.2013. Loppuraportti. Oikeusministeriö Helsinki.

Kommuninfo 5/2019 (2019) Lag om ändring av lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt. Social- och hälsovårdsministeriet.
https://valtioneuvosto.fi/documents/1271139/11628549/Kuntainfo_5-2019_sv_verkkoon.pdf/6a0d46b0-5967-25b9-bb15-a9c2fba6558c/Kuntainfo_5-2019_sv_verkkoon.pdf (hämtad 13.4.2020)

Koskela, R. (2009). *Ero lapsiperheessä. Miten tukea lasta ja vanhempia?* Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Kääriäinen, A. (2003). Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Väitöskirja

Kääriäinen, A. (2004). Asiakirjat lastensuojelun sosiaalityön tiedonmuodostuksessa. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 12(1), 97-104.

Laaksonen, M., Kääriäinen, A. Penttilä, M., Tapola-Haapala, M., Sahala, H., Kärki, J., Jäppinen, A. (2011). Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Terveyden- ja hyvinvointilaitoksen raportti.

Lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt (190/2019). <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2019/20190190> (hämtad 29.2.2020)

Lag om klienthandlingar inom socialvården (254/2015). <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2015/20150254> (hämtad 13.3.2020)

Lavikainen, M., Puustinen- Korhonen, A., Ruuskanen, K. (2014). Kvalitetsrekommendation för barnskyddet. Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2014:5

Lytsy, A. & Bergenstein, C. (2019). *Barn som tvingas välja bort en förälder: föräldraalienation i Sverige: fakta, rättsregler, erfarenheter.* (Upplaga 1). Stockholm: Norstedts Juridik

May, T. (2013). *Samhällsvetenskaplig forskning.* Lund: Studentlitteratur.

Rädda barnen - Barns delaktighet. <https://www.pelastakaalapset.fi/sv/barnets-rattigheter-utgangspunkten-for-vart-arbete/barns-delaktighet/> (hämtad 6.3.2020)

Saastamoinen, K. (2016). Lapsen suojeleminen. *Viranomaisien ja muiden toimijoiden välisenä yhteistyönä.* Helsinki: Edita.

Sinkkonen, J. & Kalland, M. (2011). *Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen.* Helsinki. WSOY

Siukola, R. (2015). Hur ingriper jag mot våld i nära relationer? Exempel från mental- och missbruksvården. THL

Social- och hälsovårdsministeriet (2017). Tillämpningsguide för socialvårdslagen. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80392/08_17_Till%C3%A4mpningsguide%20f%C3%B6r%20socialv%C3%A5rdslagen.pdf (hämtad 29.2.2020)

Svensson, K., Johnsson, E., & Laanemets, L. (2008). *Handlingsutrymme – Utmaningar i socialt arbete*. Natur och Kultur. Stockholm.

Sudenlehto, J. & Uusitalo, I. (2018). *Tulevaisuuden lastensuojelu*. Suomen psykologinen instituuttiyhdistys r.y.

Warshak, R. A. (2012). *Eromyrkky – kuinka suojella lasta avioerotilanteessa*. Gummerus kustannus. Juva.

Von der Lippe, A. L., & Wilkinson, S. R. (red) (2005). Risikoutvikling: Tilknytning, omsorgssvikt og forebygging. Universitetet i Oslo Simon R. Wilkinson (red.) Sogn Senter for Barne- og Ungdomspsykiatri. *Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA Rapport, 7*, 2005.

Von Kraemer, B. (2016). Mångprofessionell samverkan och brukarperspektiv. *Matilda Wrede institutet*.

Bilaga 1. Gardners kriterier för föräldraalienation

KRITERIER	Flicka A	Pojke B	Flicka C	PojkeD
Närföräldern upprepade gånger svartmålar och smutskastar den andra föräldern inför barnet. Ofta finns det ett nätverk av andra vuxna som gått med i smutskastningen	A - Mamma är psykiskt sjuk och psykotisk - Mamma är galen och kapabel till vad som helst som kan göra att du är i fara	B - Pappa är farlig och aggressiv - Pappa kan ta dig med sig även om du inte vill - Pappa kan göra mamma illa - Pappa kan stå bakom fönstret eller i butiken och då är vi i fara	C - Pappa bryr sig inte om dig - Pappa är våldsam och aggressiv - Han är inte din far du är konstgjort befruktad - Pappa är dum - Pappa är homosexuell	D - Mamma bryr sig inte om dig - Mamma utsätter dig för fara och sköter dåligt om dig - Mamma har aldrig tyckt om dig, hon är en dålig mamma
Orsakerna/ förklaringarna till att barnet inte kan vara med den andra föräldern är irrationella, absurda och påhittade. Vissa drag hos den andra föräldern förstoras och görs till svagheter som är skadliga för barnet.	- Mamma kan göra saker som är farliga för barnet pga psykosen - Mamma blir psykotisk om hon inte tar sina mediciner, vilket hon nu inte gör - Mamma är galen och kan göra vad som helst åt vem som helst - Mamma kan slå eller på annat sätt skada barnet när hon är sjuk	- Barnet svettas och vägrar dricka pga rädsla för pappa - Pappa har släppt taget om barnvagnen och utsatt barnet för livsfara - Barnet får allergiska reaktioner i pappas närhet - Pappa har gjort blåmärke på barnet vilket polisanmälts	- Pappa är aggressiv och våldsam - Barnet är traumatiserat på grund av pappas flytt från hemmet - Pappa har slagit barnet, polisanmälan gjorts - Pappa ljuger - Pappa vill inte vara med mig	- Pappa säger att mamma vill barnet illa, kan skada till och med döda barnet - Mamma påstås vara pedofil - Mamma påstås ge barnet ohälsosam mat - Mamma påstås utsätta barnet för skadliga saker
Barnets tankar om den andra föräldern är svartvita, närföräldern enbart god och den andra enbart ond. Barnet har inga positiva	- Barnet anser sig vara bara pappas barn och kan därför inte tycka om sin mamma - Barnet vägrar äta mammas mat - Barnet lyder inte sin mamma, beter	- Barnet får inte ta emot gåvor på grund av att de kan vara preparerade - barnet får inte ta emot kort per post	- Barnet säger sig inte sakna sin pappa - Barnet säger sig tycka bara om mamma	- Mamma har aldrig tagit bra hand om barnet - Mamma hämtade barnet sist från dagis - Barnet säger att det är

minnen av den andra föräldern.	sig respektlöst mot henne			tråkigt hos mamma - Barnet vill inte prata om hurdan mamma var innan
Barnet menar att de negativa tankarna om föräldern är barnets egen uppfattning "Den självständiga tänkaren"	- Barnet säger sig komma ihåg när mamma var galen	(barnet 5 år) Barn i den åldern saknar emotionell och psykologisk mognad för att bli påverkade (Hannuniemi, 2015)	- Barnet säger sig ha orsak att vara rädd för sin pappa, men kan inte säga vad orsaken är	- Barnet kallar sin mamma vid förnamn för att hon inte är viktig då hon inte bemöter barnet på ett bra sätt
Barnet tar automatiskt den alienerande förälderns sida i en konfliktsituation och upprepar närförälderns utsagon.	- Hos pappa är allt bra och pappa kan hjälpa barnet och skydda barnet från mamma	- Barnet säger att han är rädd för pappa - Barnet säger att pappa kniper i snoppen	-Barnet tar mammas parti mot pappa och säger sig inte vilja träffa honom - Barnet kontaktar sin pappa och ställer ultimatum/krav inför träffarna som är detsamma som mammas krav.	- Barnet säger att det är tråkigt hos mamma så han vill inte vara hos henne - Barnet hindrar mamma delta i barnets hobby genom att inte ge info om matcher.
Barnet känner ingen skuld mot föräldern och gåvor ses som manipulation, barnet visar ingen tacksamhet	- Barnet tog inte emot julklappen av mamma - Barnet vägrade äta mammas mat - Barnet uttalade att hon inte vill vara hos mamma för det är bättre hos pappa - Barnet sade sig hata mamma	- Barnet tar aldrig med sig hem något som han fått av pappa på träffen	- Barnet upplever pappas kontaktförsök som trakasserier - Barnet tar inte emot en födelsedagsgåva från sin pappa - Barnet söndrar gåvan	-Barnet besöker inte sin mamma för att ta emot julklappar

Barnet använder lånade beskrivningar av den andra föräldern	- Mamma är skrämmande och gör konstiga saker när hon är i psykos	- Pappa knep mig i snoppen - Pappa rev mig i håret - Pappa lyfte upp mig och det gjorde ont	- Jag är rädd för pappa	- Mamma lämnade kvar mig sist på dagis när jag var liten - Mamma bemöter mig dåligt eftersom hon har fel på nerverna
Barnet tar avstånd också från föräldrarnas familj och släktingar	- Mammas föräldrar får inte hjälpa till med barnvaktandet	- Barnet får inte träffa sina släktingar eller pappas familj eftersom träffarna med pappa är svåra att genomföra och övervakade	- Mamma byter telefonnummer i syfte att hindra kontakten med pappa och hans familj - Farföräldrarna får inte träffa barnet	- Pappa hindrar barnet att träffa sin mamma och hennes familj genom att först gå med på att barnet ska träffa för att sedan få förhinder i sista minuten

Tabell 1. Identifiering av föräldraalienation i klientberättelserna.